

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

**Evropská unie a Spojené státy americké jako
aktéři procesu liberalizace obchodu se
zemědělskými produkty – případ Rozvojového
kola z Dauhá**

Bakalářská práce

Jana Měchurová

Vedoucí práce: Mgr. Petra Kuchyňková, Ph.D.

UČO: 369812

Obor: Mezinárodní vztahy

Imatrikulační ročník: 2010

Brno, 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Petry Kuchyňkové, Ph.D. a uvedla všechny použité prameny.

V Brně, dne 12. prosince 2013

.....

Jana Měchurová

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce, Mgr. Petře Kuchyňkové, Ph.D., za cenné rady, připomínky, podporu a velice ochotný přístup při zpracovávání tématu práce.

Obsah

OBSAH	4
1. ÚVOD	6
2. TEORIE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU	9
2. 1. MERKANTILISMUS	9
2. 2. KLASICKÁ POLITICKÁ EKONOMIE A NEOKLASICKÁ EKONOMIE	10
3. OBCHODNÍ POLITIKY A NÁSTROJE	11
3. 1. NÁSTROJE OBCHODNÍ POLITIKY	12
3. 1. 1. Cla	12
3. 1. 2. Kvóty	12
3. 1. 3. Další nástroje	13
4. PROTEKCIONISMUS V AGRÁRNÍM SEKTORU	13
4. 1. EKONOMICKÉ ODŮVODNĚNÍ AGRÁRNÍHO PROTEKCIONISMU	13
4. 2. POLITOLOGICKÝ NÁHLED NA AGRÁRNÍ PROTEKCIONISMUS	14
5. SYSTÉM OCHRANY ZEMĚDĚLSKÉHO SEKTORU V USA A EU	15
5. 1. ZEMĚDĚLSKÁ POLITIKA EU	16
5. 1. 1. <i>Historie</i>	16
5. 1. 2. <i>Nástroje a systém fungování</i>	17
5. 1. 2. 1. Vnitřní systém	17
5. 1. 2. 2. Systém vnější ochrany	18
5. 2. ZEMĚDĚLSKÁ POLITIKA USA	19
5. 2. 1. <i>Historie</i>	19
5. 2. 2. <i>Nástroje a systém fungování</i>	20
5. 2. 2. 1. Vnitřní systém	20
5. 2. 2. 2. Systém vnější ochrany	21
5. 3. SROVNÁNÍ	21
6. POZICE NA SVĚTOVÉM TRHU SE ZEMĚDĚLSKÝMI VÝROBKY	23
7. VZÁJEMNÉ OBCHODNÍ VZTAHY	24
7. 1. OBCHODNÍ VZTAHY OBECNĚ	24
7. 2. AGRÁRNÍ OBCHOD	25
8. VYJEDNÁVÁNÍ V RÁMCI WTO	27
8. 1. OBECNĚ O ORGANIZACI A VYJEDNÁVACÍCH KOLECH	27
8. 2. KONTEXT URUGUAYSKÉHO KOLA	28
8. 3. ROZVOJOVÉ KOLO Z DAUHÁ	30
8. 3. 1. <i>Charakteristika a průběh kola</i>	30

8. 3. 2. EU a USA jako aktéři vyjednávacího kola.....	31
8. 3. 2. 1. Pozice a zájmy EU	32
8. 3. 2. 2. Pozice a zájmy USA.....	34
8. 3. 3. Vzájemné interakce, vztahy a kompatibilita pozic.....	35
8. 3. 4. Reformy domácích politik.....	37
8. 3. 4. 1. Fischlerova reforma 2003 (SZP)	37
8. 3. 4. 2. Farm Bill 2002 (USA)	37
8. 3. 4. 3. Health Check (SZP) a Farm Bill 2008 (USA)	38
8. 3. 4. 4. Reforma SZP 2013 a Farm Bill 2013	38
9. ZÁVĚR	40
10. ZDROJE.....	43
10. 1. PRIMÁRNÍ ZDROJE.....	43
10. 2. SEKUNDÁRNÍ ZDROJE	43
SEZNAM ZKRATEK	50

1. Úvod

Rozpad bipolárního světa přinesl řadu převratných změn. Za jednu z těchto změn lze považovat i globální rozšíření ideologie liberalismu, a to včetně její ekonomické dimenze. Ačkoliv je liberalismus v současné době patrně převažujícím proudem ekonomického myšlení, k praktickému uplatnění liberálních konceptů dochází pouze v omezené míře, a to zejména jedná-li se o oblast mezinárodního obchodu. Přesto jsme od 90. let, především v souvislosti s činností Všeobecné dohody o clech a obchodu a její nástupnické organizace Světové obchodní organizace, svědky poměrně intenzivní redukce protekcionistických opatření bránící volné obchodní výměně mezi státy. Existuje však oblast, která prokázala vůči liberalizačním snahám velkou míru rezistence – oblast obchodu se zemědělskými výrobky. Ochrana zemědělských sektorů tak postupně začíná být vnímána jako jedna z hlavních překážek vyjednávání o obchodní liberalizaci, o čemž svědčí zdoluhavost a omezené výsledky mezinárodních negociací v rámci WTO, což je případ i současného kola z katarského Dauhá.

Katarská jednání probíhají od počátku tohoto tisíciletí a stále se je nepodařilo dovést do zdárného konce. Od kolapsu jednání v roce 2008, právě v návaznosti na neshody ohledně liberalizace trhu se zemědělskými výrobky, bylo učiněno několik pokusů ze strany nejvyšších politických představitelů vyjednávání obnovit. Fakt, že ke znovuzahájení negociací doposud nedošlo, jen dokládá, nakolik je ochrana zemědělského sektoru pro národní státy spornou a citlivou oblastí.

Přesto se zdá být dosavadní rozsah agrárního protekcionismu neudržitelným, zejména v souvislosti s problémem chudoby a potravinové krize řady rozvojových zemí. A právě Evropská unie a Spojené státy americké, ačkoliv se tito aktéři prezentují jako jednoznační zastánci celosvětové liberalizace, z velké části nesou odpovědnost za relativně malý pokrok v této oblasti. Paradoxní na této situaci je, že se jedná o země bohaté a dále země, jejichž zemědělský sektor tvoří pouze marginální část jejich ekonomiky. Zároveň jsou tyto státy, vzhledem ke své velikosti a významu pro světovou ekonomiku, klíčovými aktéry pro prosazení jakékoliv reformy globálního charakteru.

Jako teoretické východisko pro zpracování tématu byla zvolena klasická politická ekonomie a její současná varianta neoklasická ekonomie, tedy právě ty ekonomické školy, které prosazují liberalizaci světového obchodu. Tyto teorie jsou pak bází pro nahlížení, studii a hodnocení celé problematiky a získaných dat. Jako jejich protipól

je postavena merkantilistická ekonomická škola, která, ač dnes již z teoretického hlediska považovaná za překonanou, je stále živá v podobě protekcionistických opatření obchodní politiky.

Následující část se věnuje právě jednotlivým protekcionistickým nástrojům, jejichž rozbor je nutný pro pochopení praktického fungování mezinárodního obchodu i problematiky jeho liberalizace prostřednictvím vyjednávání na platformě WTO.

V rámci dané problematiky však nestačí vycházet pouze z obecných ekonomických teorií, ale je třeba vzít v potaz specifičnost zemědělského sektoru oproti ostatním ekonomickým odvětvím. Teorie agrárního protekcionismu se tak stává východiskem pro pochopení podoby systému ochrany zemědělství u dotyčných aktérů, komplikovanosti vyjednávání i rigidity struktur bránící liberalizaci. Je rovněž zcela neopominutelná, máme-li se pokusit o predikci budoucího vývoje.

V práci byly stanoveny následující výzkumné otázky:

- Výzkumná otázka č. 1: Jaké jsou podobnosti a rozdíly mezi systémy ochrany zemědělského sektoru Spojených států amerických a Evropské unie?
- Výzkumná otázka č. 2: Jaké jsou pozice, zájmy, postavení a vzájemné vztahy USA a EU jako aktérů jednání o liberalizaci v rámci Rozvojového kola z Dauhá?
- Výzkumná otázka č. 3: Jaký je vliv vyjednávání v rámci WTO na liberalizaci systému ochrany zemědělského sektoru v případě daných aktérů?

Členění výzkumné části práce odráží stanovení jednotlivých výzkumných otázek. Nejprve se práce pomocí analýzy systémů ochrany agrárního sektoru snaží odhalit podobnosti a odlišnosti mezi americkým a evropským protekcionismem. Tato analýza má význam nejen sama o sobě, nýbrž podmiňuje zodpovězení zbývajících výzkumných otázek. Následně se práce snaží postihnout pozice, zájmy, postavení a vztahy USA a EU jako aktérů jednání o liberalizaci v rámci současného kola, přičemž významná část je věnována analýze vzájemných vztahů, jejichž charakter, jak bylo naznačeno výše, do značné míry určuje úspěch či neúspěch vyjednávání. V rámci poslední části, která se věnuje zodpovězení třetí výzkumné otázky, jsou v práci záměrně opomenuty ostatní způsoby, jakými WTO ovlivňuje proces liberalizace, a pozornost je soustředěna pouze na analýzu vlivu vyjednávacích kol, především posledního katarského. Úkolem tohoto výzkumu je zjištění souvislostí mezi průběhem a charakterem katarského vyjednávacího

kola a posunem v liberalizaci ochrany agrárního sektoru u dotyčných aktérů. Pro tento účel je analyzován obsah reformy ochrany amerického a evropského zemědělského sektoru přijatých v období, které se časově shoduje s rozvojovým kolem. Pozice, zájmy, postavení, vztahy aktérů i vliv vyjednávání na reformy domácích politik nejsou zkoumány izolovaně, nýbrž jsou konfrontovány se situací v předcházejícím Uruguayském kole, které znamenalo významnou kvalitativní proměnu jak co do obsahu a podoby vyjednávání, tak co do možností a cílů samotných aktérů. Z tohoto důvodu je část práce věnována průběhu a výsledkům předcházejícího Uruguayského kola.

Jak je patrné z výše stanovených výzkumných otázek, práce si klade za cíl komplexně zachytit problematiku liberalizace obchodu se zemědělskými výrobky z pohledu jeho dvou nejdůležitějších aktérů – Spojených států amerických a Evropské unie. Práce se zaměřuje na zkoumání současného stavu, pro pochopení tématu se však nelze vyhnout pasážím zachycujícím historický vývoj, které mají za cíl dát současná fakta do kontextu.

Z metodologického hlediska je práce pojata jako případová studie, kladoucí si za cíl komplexně pojmut a porozumět dané problematice, která však zároveň pro práci s případem a hodnocení výsledků využívá některých relevantních teorií. Jako časové ohraničení bylo zvoleno období odpovídající katarskému kolu, tedy od roku 2001 až do současnosti. V práci je použita kvalitativní metodologie, velkou měrou je však využívána práce s kvantitativními daty, především při komparaci protekcionistických politik aktérů. Při psaní práce bylo využito především studia sekundární literatury doplněné o primární zdroje v podobě legislativních dokumentů vztahujících se k WTO, Evropské unii a americkému systému ochrany zemědělství.

2. Teorie mezinárodního obchodu

Teorií mezinárodního obchodu existuje celá řada a zejména v posledních několika desetiletích se konstituovalo mnoho náhledů na tuto problematiku. Přesto si postupně vydobyla výsadní postavení klasická politická ekonomie, přičemž na ni přímo navazující neoklasickou ekonomii lze označit jako „mainstream“ soudobého ekonomického myšlení. Jak již bylo zmíněno výše, vůči klasické, respektive neoklasické teorii se vymezuje řada směrů. Dříve než bude přistoupeno ke klasické škole, je tak z hlediska chronologie i kontextu třeba věnovat pár poznámek alespoň jednomu z těchto směrů, a sice tomu, který je považován za tradiční protipól liberalismu – merkantilismu.

2. 1. Merkantilismus

Merkantilismus je považován za vůbec první ekonomickou teorii jako takovou. Jeho počátky spadají již do 15. století, ohlas však nacházel ještě ve století osmnáctém. Velmi dlouhé časové rozpětí platnosti této doktríny napovídá, že se v žádném případě nejednalo o ucelenou teorii, či o jednolitou skupinu teoretiků, nýbrž o velmi rozmanitý názorový proud, který měl charakter spíše postřehů, názorů a lobby obchodnických kruhů, než koherentní teorie. (Majerová, Nezval 2011: 8)

Základním bodem merkantilistického proudu je přesvědčení, že bohatství země vyplývá z množství nashromážděných drahých kovů. Z toho také pramení požadavek na udržování aktivní obchodní bilance. Dováženo mělo být pouze levné zboží, převážně suroviny. (Majerová, Nezval 2011: 8) Naopak exportovat měla země především nákladné zboží, tedy průmyslové a zemědělské výrobky. Výše uvedený teoretický základ pak podmiňoval velmi aktivní zahraničněobchodní politiku státu, obsahující širokou škálu protekcionistických opatření, mezi něž se řadila cla, vývozní subvence a další. (Hodulák, Krpec 2011: 66)

Ačkoliv po nástupu teorie klasické ekonomie ustupuje tento teoretický směr do pozadí, bylo by chybou se domnívat, že se tak stalo i v případě využívání jeho konceptů v praxi. Naopak, vládní činitelé se k obchodním opatřením vycházejícím z tohoto směru uchylovali a uchylují stále velmi často, a jak uvádějí Hodulák a Krpec, základní prvky merkantilismu se „v nejrůznějších variantách objevují po celé období obchodní politiky a jsou velice silné dodnes“. (Hodulák, Krpec 2011: 67)

2. 2. Klasická politická ekonomie a neoklasická ekonomie

Merkantilistická ideologie nezůstala bez odezvy a role hlavních kritiků tohoto směru se ve druhé polovině 18. století ujímají právě klasičtí ekonomové. Terčem ostré kritiky se merkantilismus stává ze strany otce klasické ekonomie Adama Smithe zejména proto, že jednak brání efektivitě ekonomických aktivit, a dále z toho důvodu, že z ekonomických aktivit činí nevyhnutelně hru s nulovým součtem a nebere v úvahu možný zisk světové ekonomiky jako celku.¹ (Hodulák, Krpec 2011: 68)

Základním stavebním kamenem klasické ekonomie v náhledu na mezinárodní obchod je teorie komparativní výhody Davida Ricarda, která říká, že země by se měly specializovat na produkci toho statku nebo služby, kterou produkují relativně nejlevněji. (Mankiw 1999: 76-77) Z obchodu pak mají užitek všechny země, včetně té, která nemá v produkci ani jednoho statku či služby absolutní výhodu, tedy v případě, že žádnou komoditu nevyrábí s nejnižšími náklady. Komparativní výhodu má totiž země v produkci daného statku, dosahuje-li při jeho výrobě menších alternativních nákladů než ekonomika druhé země. (Majerová, Nezval 2011: 13)

Jiné pojetí komparativní výhody, které taktéž hovoří pro podporu volného mezinárodního obchodu, je tzv. Heckscherův-Ohlinův model. Oproti autorovi předcházejícího pojetí, který pracuje s konceptem efektivity výroby, pracuje tento model s konceptem vybavenosti země výrobními faktory. Ekonomika by se tak měla dle tohoto modelu specializovat na produkci a export té komodity, která je náročná na výrobní faktor, který je v zemi hojný. (Hodulák, Krpec 2011: 70)

Dopad na příjmy v rámci různých skupin obyvatel dané země pak dále rozpracovává Stolperův-Samuelsonův teorém. Dle něj z mezinárodního obchodu těží především vlastníci výrobního faktoru, který je v dané zemi hojný, a to v důsledku zvýšení poptávky po patřičném produktu a snížení jeho nabídky. Opačný efekt pak můžeme sledovat u vlastníků toho výrobního faktoru, který je v dané zemi nejvzácnější. Za existence ideálních podmínek (tedy při neexistenci žádných překážek mezinárodního obchodu) by se měla cena výrobních faktorů mezi jednotlivými zeměmi postupně vyrovnat, což by mělo vést ke sblížování životní úrovně jednotlivých skupin zemí. (Hodulák, Krpec 2011: 71)

¹ Stojí za povšimnutí, že Adam Smith považoval merkantilismus za výsledek konspirace výrobců a obchodnických kruhů. (Hodulák, Krpec 2011: 69)

Stručně shrnuto, ničím nelimitovaný mezinárodní obchod, stejně jako obchod v rámci jednoho státu, je pro klasické teoretiky prostředkem ke zvýšení efektivity a tím pádem blahobytu jak každého jednotlivého státu, tak světa jako celku. Zvyšuje blahobyt spotřebitele, vede k produkci kvalitnějšího, levnějšího a na výrobu méně náročného zboží, přispívá k šíření inovací a technologií a zvyšuje ekonomický růst. (Krpec, Hodulák 2011: 72; Morris 2003: 30)

3. Obchodní politiky a nástroje

Na výše uvedená teoretická pojetí mezinárodního obchodu pak navazují konkrétní typy obchodních politik, které jsou prosazovány prostřednictvím celé škály nástrojů.

„Obchodní politika je soubor nástrojů, kterými vláda dané země ovlivňuje svůj zahraniční obchod“. (Neumann, Žamberský 2010: 38) Jak již bylo naznačeno výše, ačkoliv byla řada merkantilistických tezí vyvrácena již Davidem Humem a klasickými politickými ekonomy, obchodní nástroje, které mají původ v této teorii, jsou stále hojně využívány. Souhrnně se tato opatření označují jako opatření protekcionistická, přičemž pojem protekcionismus je dáván do protikladu k obchodnímu liberalismu, jehož stavebními prvky jsou naopak co nejmenší zásahy státu do vnitrostátní i mezinárodní obchodní výměny. Z obecného hlediska si státní politika protekcionismu klade za cíl zvýšení aktivní obchodní bilance skrze podporu exportu a omezení importu.

Je nasnadě otázka, proč přes veškeré teoretické i praktické důkazy o výhodnosti fungování liberálního mezinárodního obchodního systému jak pro celek, tak pro jednotlivé státy, se vlády znovu a znovu uchylují k protekcionistickým opatřením. Nejčastěji zmiňovaným důvodem je tlak různých domácích zájmových skupin, které z omezení mezinárodního obchodu těží. Platí totiž, že ačkoliv je volný obchod pro stát jako celek prospěšný, nemusí tomu tak být u všech částí dané společnosti (typickým příkladem volným obchodem „znevýhodněné“ společenské skupiny jsou právě zemědělci).²

Existují však ekonomické školy, které se domnívají, že za určitých okolností může být aktivní obchodní politika a omezení zahraničního obchodu pro daný stát výhodné. Jedná

² Podrobněji bude o problematice zájmových skupin pojednáno v následující kapitole věnující se specifikům agrárního protekcionismu.

se např. o teorii tzv. optimálního cla³, pracující s mechanismem směnných relací, která je však spíše teoretickým konceptem, a jak uvádějí Hodulák a Krpec (2011), nemusí být v praxi vzhledem k nejistému výsledku a existenci rizika v podobě propuknutí obchodních válek vůbec aplikovatelná.⁴

3. 1. Nástroje obchodní politiky

3. 1. 1. Cla

Clo lze definovat jako „poplatky vybírané za zboží při přechodu celní hranice“. (Majerová, Nezval 2011: 197) Jedná se tedy v podstatě o nepřímou daň uvalenou na importované zboží. Clo plní dvě funkce – funkci fiskální, v podobě příjmu plynoucího do státní pokladny, a funkci ochrannou, kdy má poskytovat ochranu domácím výrobcům před zahraniční konkurencí. V současnosti zcela převažuje druhá zmíněná funkce, i když stojí za povšimnutí, že dříve tomu bylo naopak. (tamtéž) Díky tomu, že clo zvyšuje cenu dováženého konkurenčního zboží, zvyšuje konkurenceschopnost domácího výrobku na domácím trhu. Zvýšení blahobytu výrobců se děje na úkor spotřebitelů, přičemž ekonomika jako celek ztrácí, neboť se vynakládá na danou spotřebu více společenských nákladů, než je nutné. (Mankiw 1999: 196-197) Jistou kombinací cla a kvót představují tzv. celní kvóty. Jedná se o případ, kdy dovoz produktu není zatížen žádným, či pouze minimálním clem a až po dosažení určité hodnoty je následný dovoz plně předmětem celních poplatků. (Krpec, Hodulák 2011: 92)

3. 1. 2. Kvóty

Kvóty představují kvantitativní omezení dovozu, které se uskutečňuje prostřednictvím udělování licencí vybraným zahraničním producentům.⁵ Bez udělení licence tak nelze zboží do daného státu exportovat a dovoz nad množství stanovené kvótou je zakázán. Výsledek působení kvót je podobný jako ten, na kterém funguje clo – dojde ke zvýšení

³ Teorie optimálního cla pracuje s předpokladem, že při zavedení cla dojde v důsledku zvýšení ceny na domácím trhu k poklesu poptávky po zboží, což následně sníží cenu na světovém trhu. Mechanismus však funguje pouze v případě, že ekonomika daného státu tvoří významnou část celosvětové ekonomiky a snížení poptávky na domácím trhu tak bude mít dopad na světovou cenu. (Trajhan 2010: 21)

⁴ Pro úplnost teoretického základu dodejme, že poměrně významné postavení si mezi některými ekonomy vydobyla teorie nezralého průmyslu (infant industries), která uvádí, že země by se měla plně otevřít zahraniční konkurenci až v momentě, kdy bude její produkce vespělá. (Neumann, Žamborský, Jiránková 2010: 28-29) Tato teorie je však jen stěží aplikovatelná jak na vyspělé státy, tak na obchod se zemědělskými produkty.

⁵ V tomto případě hovoříme pouze o dovozních kvótách, podobně bylo v předchozím případě pojednáno o clech importních. Existuje také kategorie vývozních kvót, ale jejich použití v praxi je velmi omezené (týká se například určitých strategických surovin). Proto se již více tímto typem kvót nebudu zabývat.

ceny produkovaného zboží a zvýšení konkurenceschopnosti domácích výrobců. Dopady na domácí ekonomiku jsou však tvrdší než u celní politiky, neboť na rozdíl od cel negenerují kvóty státnímu rozpočtu žádné příjmy. Zisky, které by v případě zavedení cla putovaly do státní pokladny, mají nyní podobu tzv. čisté monopolní renty, která je zdrojem příjmu pro licencované zahraniční producenty. Ztráta spotřebitelova užítku mu tak nemůže být kompenzovaná prostřednictvím produkce veřejných statků, které by mohly být financovány z výnosů cla. (Majerová, Nezval 2011: 206)

3. 1. 3. Další nástroje

Kromě výše uvedených nástrojů existuje řada dalších protekcionistických opatření, mezi něž řadíme zejména subvence, vývozní dotace a mimocelní bariéry. (Slaný 2003: 166) Při poskytování subvencí je část nákladů na výrobu produktu či zisku z něho hrazena státem. Ten touto politikou sleduje podporu vývozu určitého zboží nebo služby za ceny nižší než domácí. Důsledkem subvenční politiky jsou pak tzv. dumpingové ceny, které deformují ceny na světovém trhu. Na obdobném principu fungují vývozní dotace, které usilují o podporu domácího vývozu, často v případě tradičních vývozních odvětví. Poslední skupinu opatření tvoří tzv. mimocelní bariéry, které mohou mít podobu např. hygienických, technických a administrativních požadavků či standardů, které v praxi působí jako překážka volnému obchodu. (Slaný 2003: 166)

4. Protekcionismus v agrárním sektoru

Zemědělský sektor patří u vyspělých zemí mezi sektory podléhající největší míře ochrany. (Trajhan 2010: 23) Proč se tomu tak děje, lze odůvodnit jednak pomocí ekonomické teorie, konkrétně ekonomie agrárního sektoru, jednak pomocí teoretických východisek, se kterými pracuje politologie.

4. 1. Ekonomické odůvodnění agrárního protekcionismu

Zemědělská výroba představuje do značné míry velmi specifický druh ekonomické činnosti, stejně jako se řadou zvláštností oproti ostatním trhům vyznačuje trh se zemědělskými výrobky. A právě tyto odlišnosti jsou politiky využívány pro odůvodnění existence ochrannářských opatření.

Prvním odlišujícím znakem agrárního sektoru je charakter nabídkové strany trhu, která není dostatečně flexibilní v reakci na změny cen. Samotný agrární trh je dále vzhledem k přírodní povaze zemědělství vysoce nestabilní a rizikový. Produkty jsou navíc nestálé

a většina z nich podléhá rychlé zkáze. Tyto všechny faktory přispívají k tomu, že nabídka zemědělské produkce je chronicky nestabilní a trpí daleko většími fluktuacemi, než jak je tomu u ostatních sektorů ekonomické činnosti. (Nedergaard 2006: 399) Dalším specifikem agrárního sektoru je fakt, že vzhledem k velkému počtu farem nejsou tyto schopny ovlivnit cenu svých produktů a stávají se tak tzv. cenovými příjemci. V důsledku toho se zemědělský sektor přibližuje stavu dokonalé konkurence, na rozdíl od průmyslového sektoru, který má naopak často oligopolní charakter. Pozice zemědělců je navíc ještě ztížena existencí silných a monopolizovaných odběratelů produkce i dodavatelů výrobních vstupů. (König 2009: 199) Zvláštní charakteristikou poptávkové strany trhu je pak velmi nízká elasticita poptávky, která znamená, že i při značném zvýšení či snížení ceny nabízeného produktu, dojde pouze k minimální změně poptávaného množství. (Nedergaard 2006) Rovněž restrukturalizace je v zemědělství komplikovanější než v průmyslu, neboť vzhledem k malé velikosti většiny zemědělských podniků⁶ nejsou tyto schopny reagovat na ekonomické změny omezením výroby a propouštěním zaměstnancům. Rozhodující část restrukturalizačních nákladů tak musí nést zemědělec sám. (Svatoš 2009: 14) Konečně je třeba zmínit přímý dopad zemědělské výroby na životní prostředí a krajinotvorbu, eventuálně na „welfare“ zvířat, což souvisí s rostoucími požadavky vyspělé společnosti. (König 2009: 199-200)

Pokud by byl tedy agrární trh ponechán „neviditelné ruce trhu“, znamenalo by to velké výkyvy jednak v zemědělských příjmech, jednak v samotné nabídce zemědělských produktů. Oba scénáře jsou patrně ve vyspělých státech nežádoucí, podobně jako ekologické následky neregulované zemědělské výroby, a vlády se tak prostřednictvím státních zásahů snaží tato negativa, označovaná někdy jako tzv. selhání trhu, eliminovat.

4. 2. Politologický náhled na agrární protekcionismus

Přestože jsou ekonomické důvody relevantní, nemohou samy o sobě vysvětlit rozsah a výši současné podpory agrárnímu sektoru ve vyspělých státech. Jak uvádí Nedergaard (2006), nestálosti příjmů a výkyvům na trhu čelí rovněž maloobchodníci, přesto je úroveň ochrany této hospodářské činnosti nepoměrně menší, než jak je tomu v případě činnosti agrární.

⁶ Průměrná rozloha farem se však v EU stát od státu značně liší. V některých zemích, jako např. v ČR, je vysoce koncentrovaná, zatímco pro jiné země, např. Rumunsko, jsou typické malé rodinné farmy.

Do analýzy je tak třeba zahrnout i politické souvislosti - konkrétně otázku, jak se daří farmářům efektivně ovlivňovat politické elity i veřejnost ve svůj prospěch.

Asi nejvýznamnější teorií vztahující se na tuto problematiku je tzv. teorie soustředěné akce. Ta tvrdí, že „malé, ale dobře organizované skupiny se specializovanými zájmy jsou často efektivnější v prosazování svých ekonomických zájmů v demokratické společnosti než skupiny velké s různými zájmy.“ (Svatoš 2009: 14) Je patrné, že zemědělci naplňují všechny definiční znaky prvního zmíněného uskupení. Nízké náklady na organizaci, omezená velikost skupiny, podobné až identické zájmy, specifická charakteristika sektoru – všechny tyto faktory přispívají k tomu, že jsou zemědělci schopni velmi efektivně prosazovat svoje zájmy.

Zájům zemědělské lobby by měli přirozeně oponovat spotřebitelé a daňoví poplatníci. Rozsah těchto skupin, jejich limitovaná organizovanost a také nízký mezní užitek ze snížení daní i spotřebitelských cen (alespoň ve srovnání s mezním užitek zemědělců z ochrannářských opatření) však vedou k tomu, že spotřebitelé nedokážou či nejsou ochotni dostatečně hájit své zájmy.

5. Systém ochrany zemědělského sektoru v USA a EU

Způsoby vládního ovlivňování zemědělského sektoru se mezi jednotlivými zeměmi velmi liší. Některé státy uplatňují při ochraně a podpoře tohoto odvětví silná protekcionistická opatření, jiné nechávají výstup zemědělského sektoru spíše na tržních silách. Obecně však platí, že bohatší státy tíhnou k větší podpoře zemědělství, a to především prostřednictvím subvencí a garantovaných cen, což byl a částečně stále je i případ Spojených států amerických a Evropské unie. Naopak chudší země mají většinou tendenci své zemědělce zdaňovat, zejména ty, jejichž produkt je určen pro export. (Baldwin, Wyplosz 2008: 227) Jak Evropská unie, tak Spojené státy poskytují zemědělskému sektoru významnou podporu z veřejných prostředků. Např. studie OECD z roku 2009 uvádí, že podíl obou aktérů dohromady na celkové státní zemědělské podpoře velkých vyspělých zemí je 60%. (Hanrahan, Schnepf 2011: 1)

5. 1. Zemědělská politika EU

Ochrana trhu se zemědělskými výrobky se v Evropské unii uskutečňuje v rámci systému tzv. společné zemědělské politiky. OECD vyčísluje celkové výdaje⁷ na podporu zemědělství v EU pro rok 2012 na necelých 95 miliard eur, což odpovídá 0,73% HDP EU. Celkový objem podpory do tohoto roku trvale klesal, např. ještě v roce 2008 činila celkem 104 milionů eur. (OECD 2011) Podíl pracovní síly v zemědělství byl pro rok 2011 4,6%. (OECD 2013) Rozpočtové výdaje na podporu zemědělství odpovídají za cca 40% celkového unijního rozpočtu.

5. 1. 1. Historie

Politika ochrany zemědělského sektoru provází evropskou integraci téměř od jejího počátku. Její kořeny můžeme hledat ve *Smlouvě o založení Evropského hospodářského společenství* z roku 1957, která stanovila hlavní zásady a cíle této politiky.⁸ Praktická stránka fungování SZP byla vypracována na konferenci ve Strese. Na ní byl dohodnut hlavní regulační nástroj, kterým měly být ceny a dále pak tři základní principy politiky – jednota trhu (SZP spadá do společného trhu, postaveném na volném pohybu čtyř svobod), preference Společenství (přednostní spotřeba produktů EHS před produkty zahraničními) a zásada finanční solidarity (rozložení nákladů mezi všechny členské země EHS). (Fiala, Pitrová 2009: 444) Za datum vzniku SZP je považován rok 1962, kdy došlo k založení Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EAGGF), tedy fondu, prostřednictvím kterého měla být politika financována. (Fiala, Pitrová 2009: 444) Plně politika funguje od roku 1968.

Původní nastavení bylo založeno na principu intervenčních nákupů při poklesu tržních cen pod dohodnutou úroveň v kombinaci se zdaněním dovozu a naopak dotováním vývozu ze Společenství. Tento systém nejenže byl velice finančně náročný, ale rovněž stimuloval evropské zemědělce k nadprodukcí. Z tohoto důvodu byla SZP již od počátku předmětem kritiky jak zvenčí, tak zevnitř ES. Od 60. let se tak periodicky objevovaly snahy ji reformovat. Přesto se až do 80. let, kdy se v důsledku existence této politiky stala finanční situace Společenství neúnosná, nepodařilo podrobit ji významnější

⁷ Číslo v sobě zahrnuje dvě složky podpory – transfery od spotřebitelů a transfery od daňových poplatníků.

⁸ Těmito cíli jsou „(a) zvýšit produkci zemědělské výroby podporou technického pokroku a optimálního využití výrobních činitelů, zejména pracovních sil; (b) zajistit slušnou životní úroveň venkovského obyvatelstva, zejména zvýšit individuální příjmy osob pracujících v zemědělství; (c) stabilizovat trhy; (d) zaručit spolehlivost dodávek; (e) zajistit přiměřené ceny zboží dodávaného spotřebitelům.“ (Čl. 39 Smlouvy o EHS)

reformě. Teprve po nástupu energického a ambiciózního Jacquese Delorse na post předsedy Evropské komise byla uskutečněna první významná reforma.⁹ Od té doby se daří SZP postupně reformovat do přijatelnější podoby, a to jak pro domácí aktéry (tj. zejména evropské spotřebitele), tak především pro aktéry zahraniční (WTO).

5. 1. 2. *Nástroje a systém fungování*

V současnosti je zemědělská politika financována prostřednictvím dvou fondů – *Evropského zemědělského garančního fondu a Evropského fondu regionálního rozvoje*. Tento systém funguje od roku 2007, kdy nově vzniklé fondy nahradily dosavadní *Evropský zemědělský záruční a orientační fond*, což souvisí se snahou Unie klást v rámci SZP větší důraz na problematiku rozvoje venkova.¹⁰

5. 1. 2. 1. Vnitřní systém

Většina financí určených na podporu zemědělství je vyplácena zemědělcům ve formě tzv. kompenzačních (přímých) plateb (jedná se o cca 70%). Tyto platby mají převážně podobu tzv. jednotné platby na farmu (SPS – Single Payment Scheme), přičemž tyto se již nevážou ani na objem produkce, ani na rozlohu farmy, jak tomu bylo dříve. Výjimku z tohoto systému tvoří pouze většina států přijatých po r. 2000.^{11 12} Výše plateb těmto zemědělcům se odvíjí od velikosti farmy – tzv. platby na hektar. (König 2009: 213-214) Podmínkou obdržení přímých plateb je dodržování určitých legislativních opatření, která se týkají standardů ochrany přírody, kvality a nezávadnosti potravin a „welfare“ zvířat, tzv. systém křížové shody či podobnosti (angl. cross-compliance) (Fiala, Pitrová 2009: 470) Kromě výše uvedených režimů existuje skupina „strategických“ plodin či chovů, u nichž stále není oddělen objem produkce od výše platby. Okruh těchto výjimek se však neustále zužuje. V současné době, tedy ke konci roku 2013, se speciální podpora vztahuje pouze na pěstování bavlny a chov ovcí, koz a skotu na mléko.¹³ (Evropská komise 2013)

K další regulaci dochází prostřednictvím každoročního stanovení tzv. cílových a intervenčních cen. Cílová cena (také označována jako orientační) slouží k lepší

⁹ Tzv. McSharryho reforma z roku 1992.

¹⁰ Podpoře rozvoje venkova vzhledem k malé relevantnosti k tématu práce nebude věnována pozornost.

¹¹ Týká se všech nových členů s výjimkou Slovinska a Malty.

¹² Se zachováním těchto plateb se počítá až do roku 2020. (Evropská komise 2013)

¹³ Po roce 2013 přechází možnost zachování těchto plateb na členské státy, které si tímto způsobem mohou zajistit pro konkrétní zemědělské produkty prostředky v max. výši 5, respektive 10% národní obálky určené na přímé platby. (Frantýš 2012: 7)

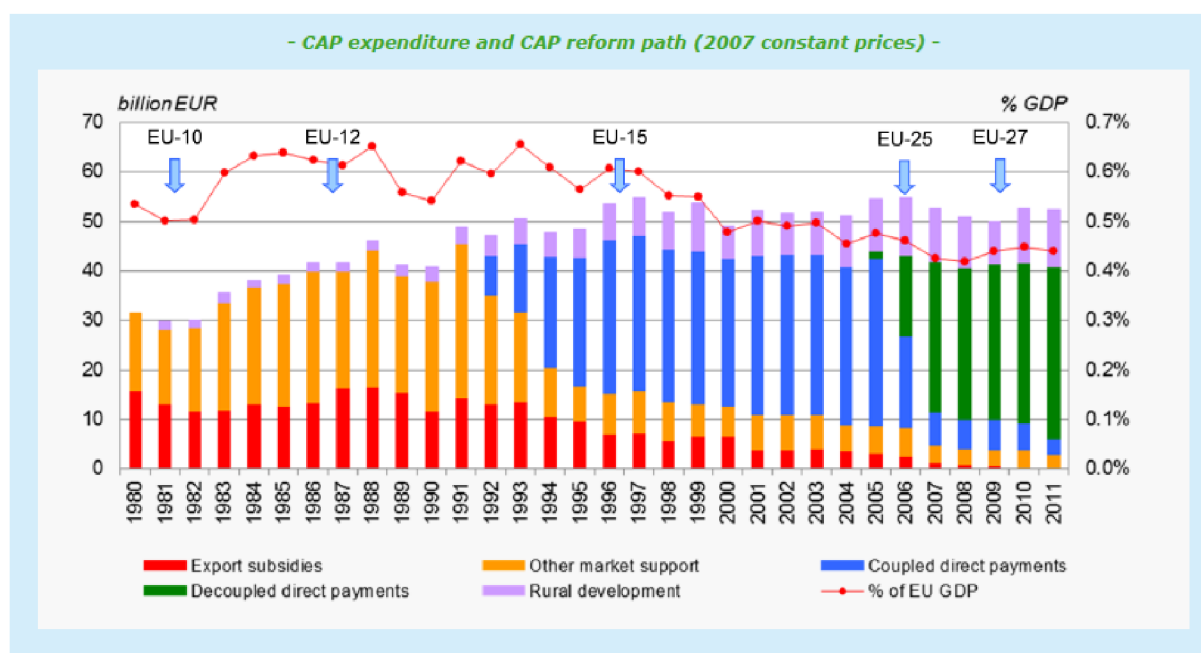
orientaci zemědělců a veřejnosti a jejím cílem je zaručení dostatečného a stabilního příjmu evropským zemědělcům. Intervenční nebo také minimální cena je cena, za kterou je Unie ochotna odkoupit od zemědělců nadprodukcí v momentě, kdy dojde na agrárním trhu k výraznému převisu nabídky nad poptávkou. Odkoupené komodity jsou pak skladovány a jsou buď později znovu uvedeny na domácí trh, nebo jsou poslány do třetích zemí ve formě potravinové pomoci. (König 2009: 205) Cílem intervenčních cen je zajistit stabilitu nabídky potravin a minimální příjmy zemědělcům. Je však nutno dodat, že v současnosti je systém automatického odkupu platný pouze pro vybrané komodity, konkrétně některé obiloviny, cukr a mléko. U zbylých produktů se odkup realizuje pouze v případě, že se sektor dostane do vážné krize. (Evropská komise 2013)

Výše uvedená podpora zejména v minulosti stimulovala farmáře k vysoké nadprodukcí některých komodit. Aby se tomuto zabránilo, byl regulační systém doplněn systémem kvót, které se však v současnosti vztahují pouze na vybrané komodity, jako např. cukr či mléko, a v následujících letech se počítá s jejich úplným zrušením. (Frantýš 2012; König 2009: 207-208)

5. 1. 2. 2. Systém vnější ochrany

Vnější dimenzi ochrany zemědělství v EU tvoří systém tzv. variabilních přírážek v podobě dovozních cel a vývozních dotací. Uplatnění dovozních cel má za cíl srovnat nízké ceny importovaného zboží s vysokou cenou produktu uvnitř Unie. V případě vývozních dotací je exportérovi hrazena finanční náhrada, která opět slouží ke srovnání cenových rozdílů uvnitř a vně Unie a která tak zaručuje konkurenceschopnost evropského výrobku na světovém trhu. (Fiala, Pitrová 2009: 449) Právě tato dimenze SZP je ze strany světového společenství a především Spojených států nejvíce kritizována a byla předmětem četných mezinárodních obchodních sporů, a to jednak z důvodu omezení vstupu zahraničních výrobků na evropský trh, jednak pro deformování cen na světovém trhu jako důsledek uplatňování vývozních dotací. Jak je však patrné z následujícího grafu, od roku 1991 vývozní subvence (angl. export subsidies) jako složka výdajů v rámci SZP takřka kontinuálně klesá.

Graf č. 1: Vývoj výdajů SZP od roku 1980 (dle stálých cen z roku 2007)

Zdroj: Evropská komise 2013. Dostupné z http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/graphs/graph2_en.pdf.

5. 2. Zemědělská politika USA

Americký systém ochrany zemědělství se formoval v jiných historických, kulturních i geografických podmínkách a z tohoto důvodu se v mnoha aspektech od svého evropského protějšku liší. Mezi nejvýznamnější specifika zemědělství USA můžeme zařadit podstatně větší výměru farem a vyšší efektivitu zemědělské výroby, neboť zemědělské produkty jsou v amerických podmínkách produkovány s nižšími náklady, a to především díky rozsáhlému použití moderních technologií. (USDA 2004)

V současnosti je podíl výdajů na zemědělství odhadován na 30% federálního rozpočtu. (OECD 2012) Celkové výdaje jsou pro rok 2012 odhadovány na 156 mld. dolarů, což je v přepočtu 116 mld. eur. (OECD 2013) Na rozdíl od Evropské unie má však toto číslo v USA růstový trend, přičemž od roku 2007 stoupá nepřetržitě – např. v roce 2008 byla celková podpora 104 mld. dolarů. (OECD 2011) Zemědělský sektor se podílí na tvorbě HDP cca jedním procentem a zaměstnává 1,6% pracovní síly. (OECD 2012)

5. 2. 1. Historie

Počátky uceleného systému ochrany zemědělců spadají do období Velké hospodářské krize, kdy jednou ze součástí protikrizového programu New Deal byl i program komplexní podpory zemědělského sektoru. Následný Zemědělský zákon z roku 1949 je

možné považovat za trvalý právní rámec pro systém agrární ochrany. Jeho současná podoba je pak výsledkem několika reforem, kterými systém od 80. let pravidelně prochází. (OECD 2011)¹⁴ Poslední z těchto legislativních aktů, zvaný *Food, Conservation and Energy Act*, byl přijat v roce 2008. Původní ochranná politika měla za cíl především stabilizovat a zvýšit příjmy zemědělců, a to zejména prostřednictvím cenové a příjmové podpory, přičemž tento systém se vztahoval pouze na určité komodity. Z této formy se systém postupně vyvíjel jednak kvantitativně, a to rozšířením spektra cílů, kterých má politika dosáhnout, jednak kvalitativně, posunem k méně regulativním a více tržně orientovaným opatřením. (Atici 2005: 285)

5. 2. 2. Nástroje a systém fungování

5. 2. 2. 1. Vnitřní systém

Hned na úvod je třeba uvést, že podpora amerického zemědělství je daleko více selektivní, než jak je tomu v případě EU, tedy že se soustředí pouze na určité komodity, jako např. obilniny, slunečnicová semínka, bavlna či tabák. Pro pěstitele vybraných komodit jsou dostupné dva druhy podpor – přímé platby (DP) a tzv. proti-cyklické platby (CCP), které zemědělci produkující příslušné komodity obdrží v případě, že průměrná cena za komoditu klesne pod cenu cílovou.¹⁵ (OECD 2012) Na všechny zemědělce se dále vztahuje systém výhodných půjček a dále prostředků na podporu marketingu. (Hanrahan, Schnepf 2011: 10)

Zvláštní režim se uplatňuje na mléčné výrobky a cukernou produkci. Mléčné výrobky mohou být předmětem intervenčních nákupů a dále mají zákonem stanovené minimální ceny, které v případě poklesu tržní ceny pod danou úroveň generují farmářům *ad hoc* finanční podporu. Producenti cukru mohou obdržet speciální podporu na marketing. Na cukr se jako na jednu z mála komodit také vztahují importní kvóty. (tamtéž)

Podobně jako v EU je i v případě americké zemědělské výroby kladen stále silnější důraz na ekologii. Z tohoto důvodu v USA již od roku 1985 funguje systém tzv. křížové shody, který podmiňuje přijetí finančních prostředků z valné většiny programů splněním určitých ekologických požadavků. (OECD 2012: 222) Americký systém cross-compliance

¹⁴ Děje se tak prostřednictvím tzv. farmářských zákonů (Farm Bills), tedy legislativních aktů přijímaných americkým Kongresem.

¹⁵ Kromě těchto programů od r. 2008 funguje program třetí – Average Crop Revenue Election (ACRE) – který je však poměrně komplikovaný a v praxi se příliš neosvědčil, neboť ho využívalo pouze minimum farmářů. Počítá se tak s jeho zrušením. (Burian 2012: 79)

je však podstatně užší a jeho cílem je pouze redukce negativních externalit, oproti SZP, jejíž filosofií, je i podpora pozitivních externalit. (Baylis 2008: 755-756)

5. 2. 2. 2. Systém vnější ochrany

Až do roku 2008 se podpora exportu zemědělských výrobků uskutečňovala prostřednictvím dvou programů – *Diary Export Incentive Program* (DEIP) a *Export Enhancement Program* (EEP). Oba programy umožňovaly exportérovi prodávat ve vybraných zemích svoje produkty za nižší ceny, než jaké byly ceny na americkém trhu, a to buď prostřednictvím vyplacení hotovostních plateb, nebo vydáváním certifikátů směnitelných za vládou vlastněné komodity. EEP byl zrušen v roce 2008, přičemž od poloviny 90. let nebyl prakticky využíván.¹⁶ Naopak DEIP funguje dodnes, i když v omezené míře, což je mimo jiné i důsledkem Uruguayského kola GATT, v rámci něhož byly Spojené státy nuceny snížit rozsah exportními dotacemi podporovaných komodit na 13 produkčních skupin. V současnosti se tak tyto subvence vztahují pouze na sušené mléko, mléčný tuk a různé druhy sýrů. (OECD 2011: 73)

I v USA funguje systém cel, ta jsou ovšem ve srovnání s ostatními členy WTO poměrně nízká. Výjimku tvoří několik produktů jako mléčné výrobky, umělé sladidlo a tabák. Rovněž celní kvóty jsou využívány pouze okrajově pro určité specifické komodity, např. burské oříšky, tabák, hovězí maso, cukr a mléčné produkty. (OECD 2011: 76)

5. 3. Srovnání

Systém ochrany zemědělství vykazuje řadu podobností, a to co do vývoje, tak do charakteru jeho fungování. Spojené státy i Evropská unie za sebou mají poměrně dlouhou historii systémové agrární ochrany, která však byla postupem času reformována směrem k menším restrikcím a více pro-tržnímu fungování (zejména v případě EU). Oba aktéři uplatňují rozmanitý systém podpor skládající se z několika nástrojů, z nichž největší podíl tvoří prostředky vynakládané ve formě přímých plateb farmářům. Obě země rovněž akcentují ekologické aspekty zemědělské výroby, a to prostřednictvím systému cross-compliance, který podmiňuje zisk finančních prostředků splněním určitých legislativních nároků převážně environmentálního charakteru. V oblasti vnějších obchodních opatření uplatňují EU i USA exportní dotace a cla. Celní politika je však v USA podstatně omezenější a vztahuje se pouze na specifické komodity.

¹⁶ Nástroj vznikl původně jako odvěta za protekcionistická opatření ES.

Odlišnosti však lze hledat v rozsahu podpory. Zatímco Evropská unie poskytuje ochranu širokému spektru zemědělských výrobků, včetně zpracovaného ovoce a zeleniny, USA se soustředí pouze na určité „klíčové“ komodity, kupř. obilniny, mléčné produkty či bavlnu.

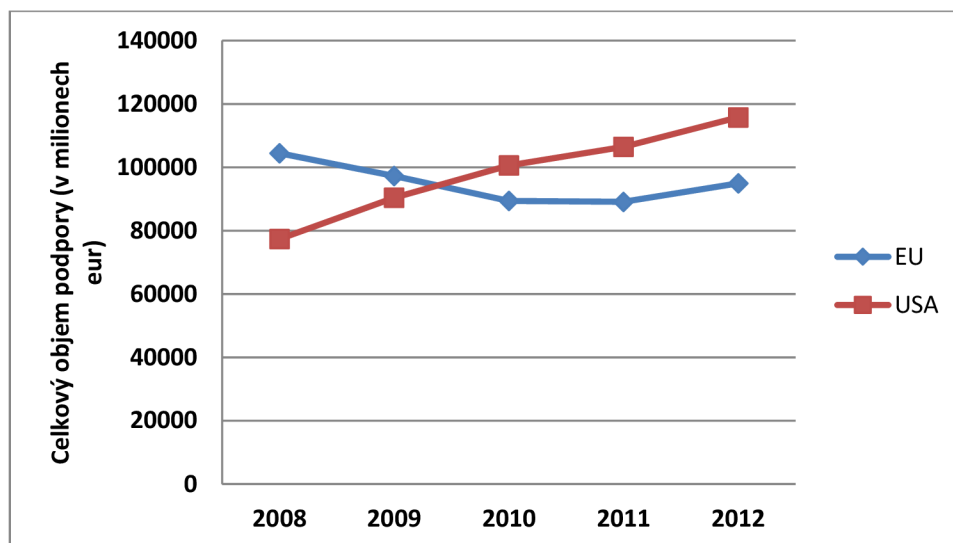
Celkový objem podpory byl za celou dobu existence SZP vyšší v EU/ES než v USA, a to až do roku 2010. Důvodem tohoto obratu je téměř kontinuální snižování celkového objemu podpory v případě EU (kromě roku 2012, kdy došlo k opětovnému nárůstu) a naopak téměř trvalému nárůstu v případě USA. V současnosti (stav k roku 2012) tedy převyšují USA Evropskou unii v objemu podpory o necelých 21 miliard eur.

Tabulka č. 1: Srovnání ukazatelů zemědělského sektoru a zemědělské podpory (stav 2011-2012)

	EU	USA
ZV jako % HDP (2011)	1,7	1,2
Celková hodnota ZV (v mld. eur) (2011)	381	298
Zaměstnanost v zemědělství (%) (2011)	4,6	1,6
Celková podpora ZV (v mld. eur) (2012)	95	116
Podpora ZV jako % HDP (2012)	0,73	1

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z ročenky OECD 2013 a materiálů Evropské komise 2013 Dostupné z http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2013_agr_pol-2013-en#page134 a http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2012/pdf/b0-1-2_en.pdf.

Graf č. 2: Vývoj celkového objemu zemědělské podpory mezi lety 2008-2012 (v mil. eur)

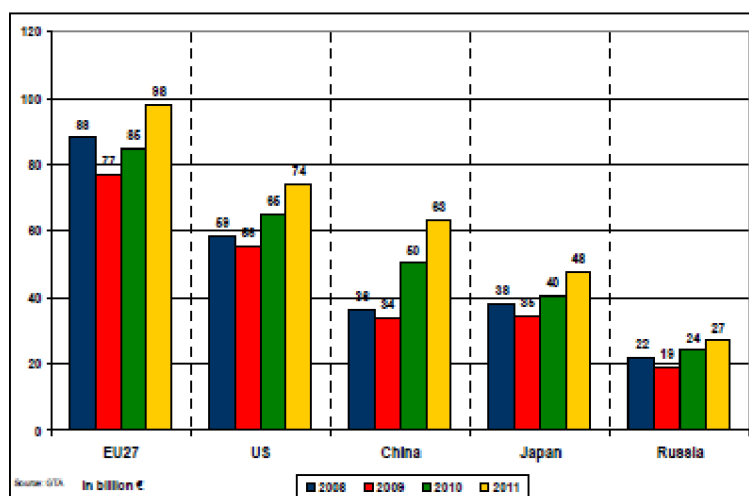
Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z ročenek OECD 2011 a 2013. Dostupné z http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2013_agr_pol-2013-en#page134 a http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/agriculture-and-food/evaluation-of-agricultural-policy-reforms-in-the-united-states_9789264096721-en#page1.

6. Pozice na světovém trhu se zemědělskými výrobky

V současnosti jsou oba aktéři čistými exportéry zemědělských produktů. Spojené státy si tuto pozici udržují již od počátku 60. let (USDA 2013), evropský vývoz překonal dovoz teprve v roce 2011. (MAP 2012: 2) Oba aktéři se *de facto* dělí o první místo v žebříčku největších světových exportérů. Co se týče importu, zde zaujímá Evropská unie jednoznačně první místo, Spojené státy jsou až na místě druhém.¹⁷ (MATP 2012: 2-3)

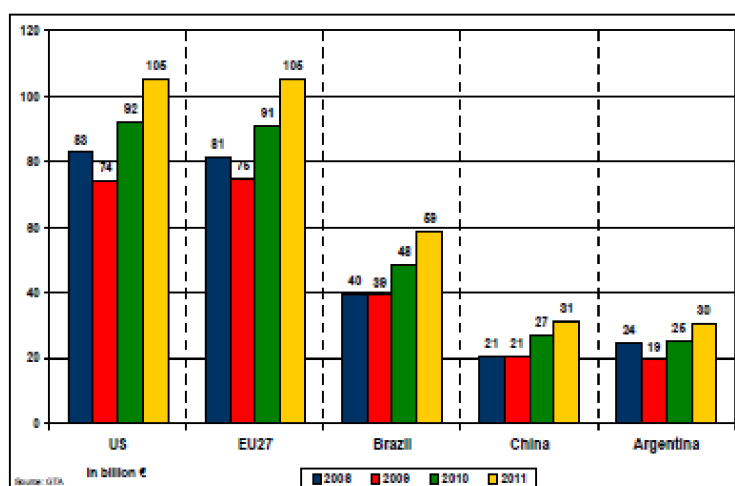
¹⁷ Údaje se týkají roku 2011. Spolehlivá data z roku 2012 nejsou dosud dostupná.

Graf č. 2: Největší světoví exportéři v letech 2008-2011

Zdroj: Evropská komise. Dostupné z http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/map/05-2012_en.pdf.

Graf č. 3: Největší světoví importéři v letech 2008-2011

Zdroj: Evropská komise. Dostupné z http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/map/05-2012_en.pdf.

7. Vzájemné obchodní vztahy

7. 1. Obchodní vztahy obecně

Evropská unie a Spojené státy pro sebe vzájemně představují nejdůležitější obchodní partnery, a to v obchodu se zbožím, službami i v případě přímých zahraničních investic. (Evropská komise 2013; USDA 2013) Oba aktéři jsou členem řady ekonomických organizací, včetně OECD a WTO. Přes významné partnerství na politické a bezpečnostní úrovni nejsou vzájemné vztahy založeny na preferenčním režimu. Jejich základ tvoří

právo WTO, doplněné různými nezávaznými dokumenty politického charakteru, jako je např. *Transatlantické ekonomické partnerství* z roku 1998. (Rozeňalová, Týč 2006: 167) Oba aktéři rovněž od 90. let usilují o vytvoření zóny volného obchodu, která by však nezahrnovala obchod se zemědělskými výrobky.¹⁸

7. 2. Agrární obchod

Pro Spojené státy tvoří export agrárních výrobků do EU cca 7% celkového exportu, čímž je pro ně Unie pátou nejdůležitější exportní destinací. Z hlediska importů je pro USA EU s 16% po Kanadě druhou nejdůležitější zemí. (USDA 2013) Z EU do USA odchází celkem 13% celkového exportu agrárních výrobků, USA jsou tak v žebříčku exportních destinací EU na prvním místě. V případě importu zauímají s osmi procenty místo druhé, po Brazílii. (Evropská komise 2013) EU si udržuje v euro-americkém agrárním obchodu pozitivní bilanci, která v roce 2012 činila 6,8 mld. eur. (Evropská komise 2013)

Hlavním exportním artiklem USA jsou oříšky, sojové boby, zpracované ovoce a zelenina, víno a pivo. Z EU do USA směřuje zejména víno a pivo, esenciální oleje, zpracované ovoce a zelenina a jiné produkty potravinářského průmyslu. (USDA 2013)

Pro EU tvoří export agrárních produktů 7% celkového exportu, v případě importu se jedná o 6%. (MAP 2012: 1-2) Pro USA je to pak 10% a 5%. (CIA Factbook 2013)

Tabulka č. 2: Srovnání obchodních ukazatelů v procentech (stav k roku 2012)

	EU	USA
Podíl ZV na celkovém exportu	7%	10%
Podíl ZV na celkovém importu	6%	5%
Podíl exportu ZV do partnerské země na celkovém exportu ZV	13% (1. místo)	7% (5. místo)

¹⁸ Od února 2013 probíhají bilaterální rozhovory za účelem sjednání dohody o volném obchodu, přičemž vyhlídky na její uzavření komplikují mimo jiné napjaté vztahy v oblasti obchodu se zemědělskými výrobky.

Hodnota celkového exportu do partnerské země (v mld. eur)¹⁹	15	8
Podíl importu ZV z partnerské země na celkovém importu ZV	8% (2. místo)	16% (2. místo)
Vzájemná obchodní bilance v oblasti ZV	Kladná (přebytek 6,8 mld. eur)	Záporná

Zdroj: Vlastní zpracování

Je tedy zřejmé, že pro oba aktéry je vzhledem k vrcholovým umístěním ve výše uvedených žebříčcích problematika mezinárodního agrárního obchodu velmi důležitá. Zároveň jsou oba aktéři silně obchodně provázáni, přičemž se jedná o propojenost spíše asymetrické povahy, neboť na základě výše uvedených dat lze říci, že pro EU jsou USA o něco důležitějším obchodním partnerem, než je tomu naopak. Na druhou stranu je americké hospodářství více závislé na agrárním obchodu obecně.

Při charakteristice vzájemných agrárně obchodních vztahů se nelze vyhnout tématu obchodních sporů. Mezi EU a USA existuje celá řada obchodních sporů, které se táhnou i přes dekádu. Je nasnadě, že nepoměrně velké množství těchto sporů se týká obchodu se zemědělskými výrobky, přičemž některé z těchto konfliktů se staly již téměř legendárními, jako např. spor ohledně dovozu banánů do EU, spor ohledně hormonálních látek v hovězím masu dováženém z USA, amerických geneticky modifikovaných potravin či nedávno vzniklá kauza dovozu drůbežího masa z USA. Důvodem těchto sporů bývají nejčastěji unijní legislativní požadavky vztahující se na kvalitu produkovaných komodit (např. zákaz používání hormonálních látek a antibiotik v živočišné výrobě). (Breuss 2004; Kohler 2004) Tato opatření se vztahují jak na evropské zemědělce, tak na importované produkty rostlinné a živočišné výroby. Evropská unie byla za tato opatření několikrát ze strany USA, kde podobná legislativní omezení neexistují, žalována u WTO. (Swinbank 2005) Tyto spory jsou do značné míry odrazem rozdílné agrární „ideologie“ obou aktérů. Evropská unie se v posledních letech snaží akcentovat ekologické a kvalitativní požadavky na produkované potraviny, a to jak výše uvedenými omezeními, tak speciální podporou určenou pro ty farmáře, kteří

¹⁹ Dostupné z http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/map/2013-1_en.pdf a <http://www.ustr.gov/countries-regions/europe-middle-east/europe/european-union>.

daným kritériím vyhoví.²⁰ Naopak Spojené státy, tak jak je to pro ně typické, nechávají trh se zemědělskými výrobky spíše jeho „neviditelné ruce“. Nabízí se úvaha, zda evropský post-materialismus není pouze nástrojem, jak EU svým zemědělcům kompenzuje snižování ochranných bariér. Na druhou stranu, jak bude dále uvedeno, výsledek posledního dokončeného vyjednávacího kola evropský přístup do značné míry legitimizoval, a to skrze zařazení podpor vázaných na environmentální požadavky do skupiny tolerovaných subvencí.

8. Vyjednávání v rámci WTO

8. 1. Obecně o organizaci a vyjednávacích kolech

Světová obchodní organizace, sídlící v Ženevě, je považována za základní pilíř současného mezinárodního obchodního režimu.²¹ Organizace jako taková vznikla v roce 1994 v marockém Marrákeši při příležitosti 51. zasedání signatářů Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT), jejímž nástupcem se nové uskupení stalo. GATT, uzavřená v roce 1947, měla povahu dočasného obchodního ujednání. Vývoj se však ubíral jiným směrem a spolu s postupným navyšováním počtu signatářů, se proměňoval i charakter uskupení – vytvořily se normy, pravidla jednání i pomocné orgány a GATT tak postupem času nabývala definičních znaků mezinárodní organizace. (Fergusson 2008: 2-5) Nově vzniklá WTO, jejíž činnost byla oficiálně zahájena k 1. lednu 1995, byla a je plnohodnotnou mezinárodní organizací. Jejím základem je stále problematika upravovaná GATT, ovšem rozšířená o ujednání týkající se regulace služeb (GATS), práv duševního vlastnictví (TRIP) a problematiky investic (TRIM). (WTO 2013)

Organizace představuje institucionální rámec i fórum sloužící pro uzavírání obchodních dohod a urovnávání mezinárodních obchodních sporů. Hlavním cílem všech přijatých pravidel a ujednání je zjednodušení přístupu na národní trhy a liberalizace světové ekonomiky. (MZV 2013) Jako hlavní cíle stanovuje dohoda zřizující WTO *„zvýšení životní úrovně, dosažení plné zaměstnanosti, vyšší a stále rostoucí úrovně reálného důchodu a efektivní poptávky a zvýšení výroby a obchodu zbožím a službami.“* Zmíněny jsou také environmentální aspekty, v podobě udržitelného ekonomického rozvoje a zachování životního prostředí. (Dohoda o zřízení WTO)

²⁰ Tento trend bude ještě prohlouben po provedení nadcházející reformy SZP, která počítá s podmíněním 30% celkové podpory producenta splněním „zelených“ požadavků. (Frantýš 2012)

²¹ Za jeho zbývající „pilíře“ jsou považovány Mezinárodní měnový fond a Světová banka. (Oatley 2008)

Organizace staví na dvou hlavních principech, jimiž je liberalizace mezinárodního obchodu a zásada nediskriminace. Druhý zmíněný sestává ze dvou prvků. Prvním je doložka nejvyšších výhod, která zaručuje, že výrobky stejného druhu čelí stejným bariérám, ať pocházejí z jakékoliv země.²² (Oatley 2008) Tím druhým je princip národního zacházení (někdy označovaný také jako princip parity), který členy zavazuje ke stejnému zacházení se zahraničními výrobky a osobami jako se subjekty domácími od okamžiku, kdy překročí hranice státu. (Majerová, Nezval 2011: 187)

Jako nejvyšší orgán uskupení je stanovena *Konference ministrů obchodu*, která řeší nejdůležitější témata a schází se minimálně jednou ročně. Jednotlivé konference se pak seskupují do tzv. vyjednávacích kol. Členské země jsou v organizaci trvale zastoupeny stálými představiteli. V mezidobí jsou běžné otázky řešeny Generální radou, které jsou následně podřízeny stálé orgány specializující se na jednotlivé oblasti působení WTO. (Majerová, Nezval 2011: 186) Jednání o změnách a úpravách dohod vede *Ministerská konference*. Důležitý je také přístup tzv. jediného závazku, kdy členové WTO musí přijmout soubor všech závazků, čímž je zajištěna reciprocita. (Majerová, Nezval 2011: 186-187)

8. 2. Kontext Uruguayského kola

Oblast obchodu se zemědělskými výrobky stála až do 80. let mimo jádro multilaterálních obchodních vyjednávání. Zemědělská výroba byla aktéry vnímána jako zcela specifický sektor, jehož liberalizace nebyla považována ani za vhodnou, ani za politicky průchodnou. Zlom ve vnímání agrárního sektoru jako *sui genesis* přineslo až Uruguayské kolo, probíhající mezi lety 1986 až 1994. V rámci něho bylo roku 1986 zemědělství oficiálně začleněno do pravidel GATT. (Kraus 2006: 5) K obratu došlo mimo jiné v reakci na zvyšující se objem mezinárodního obchodu se zemědělskými výrobky, jehož další rozvoj narážel na silná protekcionistická opatření řady států, USA a ES/EU nevyjímaje.

Uruguayské kolo mělo tedy jako vůbec první v historii GATT řešit liberalizaci obchodu se zemědělskými výrobky. Tento fakt i celkově velmi ambiciózní program negociací přispěl k tomu, že vyjednávání se podařilo úspěšně dokončit až po více než osmi letech. Přes značnou časovou náročnost však bylo dotažení do zdárného konce považováno

²² Výjimku z tohoto systému mohou získat rozvojové země na základě tzv. Generalizovaného systému preferencí.

za obrovský úspěch, a to především s ohledem na dva dílčí elementy výsledné dohody – znatelné liberalizace agrárního obchodu a založení Světové obchodní organizace, do jejíž agendy mělo být napříště vyjednávání o liberalizaci agrárního obchodu zahrnuto. Uruguayské kolo tak přineslo největší reformu mezinárodního obchodního systému od konce druhé světové války. (WTO 2013)

Agenda vztahující se na agrární obchod byla velmi rozsáhlá a zahrnovala mnoho plánovaných reforem. Poté, co se podařilo uzavřít dohodu o liberalizaci obchodu s tropickými produkty, vyvstala patová situace v procesu liberalizace v dalších oblastech. Zcela klíčové postavení v dalším posunu hrály právě Spojené státy a Evropská unie, jejichž rozdílné názory a vzájemné konflikty formovaly hlavní linii vyjednávání. Nezanedbatelnou roli hráli ovšem i ostatní aktéři, jako např. Evropské sdružení volného obchodu (ESVO) či skupina Cairns²³, kteří se v úsilí o liberalizaci unijního zemědělství (zejména v oblasti vývozních subvencí) stavěli na stranu USA. EU a USA se však nakonec podařilo najít společnou řeč a v roce 1992 došlo k uzavření transatlantické dohody, která vešla ve známost jako *Dohoda z Blair House*, díky níž se uruguayská vyjednávání dostala z mrtvého bodu.

Následná multilaterální dohoda ukončující Uruguayské kolo, tzv. *Dohoda o zemědělství*, znamenala skutečný průlom v oblasti agrární liberalizace. Nejenže se jí podařilo dosáhnout reforem národních zemědělských politik, což bylo klíčové zejména v případě Evropské unie, která se tímto alespoň částečně „otevřela“ zahraničním exportérům. Úspěchem bylo i začlenění problematiky agrární liberalizace do nadcházejících vyjednávacích kol, a sice v podobě tzv. tří pilířů – přístup na trhy, exportní dotace a domácí podpora. Ve všech třech oblastech přinášela dohoda jistý posun. Vyspělé i rozvojové země musely snížit svá cla o několik desítek procent.²⁴ Dále dohoda stanovovala signatářům povinnost postupně snižovat vývozní subvence, přičemž v budoucnu se počítalo s jejich úplným zrušením. V oblasti domácích podpor zemědělství rozdělila dohoda tyto do tří skupin, tzv. boxů.

Zelený box obsahoval ty podpory, které nenarušují obchod, a které tudíž budou tolerovány. Spadají sem např. přímé platby oddělené od produkce či ekologická

²³ Členy této skupiny, která se konstitovala již v 80. letech minulého století, jsou vývozci zemědělských produktů s nízkými výrobními náklady. Patří se např. Argentina, Austrálie, Brazílie, Indonésie, Jihoafrická republika, Kanada, Malajsie, Nový Zéland a Thajsko. (MPO 2010: Zemědělství ve WTO)

²⁴ V případě vyspělých zemí se jednalo o 36%, u rozvojových o 24%.

opatření. Druhý, tzv. *žlutý box*, obsahoval ty programy, které působí protitržně a narušují rovné podmínky hospodářské soutěže (např. intervence, platby neoddělené od produkce). Státy se dohodly na tom, že tyto podpory by měly být až na jisté výjimky omezeny. (WTO 2013) Podpory, které deformují trh méně, pak spadají do tzv. *modrého boxu*. Jedná se o ty přímé platby, které se sice vážou na objem produkce či velikost farmy, jsou však doplněny o opatření snižující nárůst objemu produkce dané komodity. *Modrý box* má nyní status trvalého opatření, ovšem opatřeními výše zmíněného charakteru disponuje pouze několik málo států, mezi nimi i EU a USA. (WTO 2013)

Výsledek uruguayských negociací byl následně u obou aktérů přetaven do domácích reforem, které přinesly výrazné snížení zemědělského protekcionismu. V EU byla roku 1992 přijata McSharryho reforma, částečně oddělující přímé platby od výše produkce. Americký Farm Bill z roku 1996 také přinesl částečné oddělení přímých plateb od produkce. Dosavadní schéma vyplácení přímých plateb se od nynějška vztahovalo pouze na určité „strategické“ plodiny, např. sojové boby nebo některé obilniny. Výše plateb na tyto plodiny se navíc odvozovala nikoliv od velikosti současné produkce, nýbrž od údajů historických. Tímto opatřením došlo, alespoň dle americké vlády, k přesunu výše zmíněných podpor ze „žlutého“ do „zeleného“ boxu. Systém státem garantovaných půjček v případě propadu světových cen však v mírně reformované podobě a s pozměněným názvem (nyní označován jako tzv. anti-cyklické platby, CCP) přetrval a přetrvává. Ačkoliv Washington označil tyto „reformované“ podpory za součást „zeleného“ boxu, je toto ostatními aktéry, především Evropskou unií, zpochybňováno.

8. 3. Rozvojové kolo z Dauhá

8. 3. 1. Charakteristika a průběh kola

Rozvojové kolo z Dauhá (angl. Doha Development Round – DDA), někdy nazývané jako katarské kolo, bylo zahájeno v listopadu 2001 na konferenci v katarském hlavním městě a přestože mělo být ukončeno k 1. lednu 2005, jedná se o historicky nejdéle probíhající vyjednávání od druhé světové války. Katarské kolo je první kolo od vzniku WTO a tomu odpovídala také propracovanost a ambicióznost vyjednávacího plánu. Hlavními tématy se měla stát liberalizace obchodu se zemědělskými výrobky, sestávající konkrétně ze tří oblastí – domácích podpor zemědělcům, které narušují fungování volného trhu, omezení dovozních cel a úplného zrušení vývozních dotací. (Fergusson 2011: 10; WTO 2013) Plánované reformy se měly týkat všech členů, tedy nejen vyspělých zemí. Dalšími

projednávanými tématy byla liberalizace obchodu s nezemědělskými výrobky a se službami a dále např. aspekty týkající se ochrany duševního vlastnictví, zahraničních investic a celních procedur. (WTO 2013) Přívlastek „rozvojové“ odpovídá horizontálnímu tématu, které mělo být zohledněno ve všech projednávaných agendách – snaha o „poskytnutí větších výhod rozvojovým zemím s cílem urychlení jejich hlubšího zapojení do systému světového obchodu.“ (MZV 2013)

V případě katarského kola se zcela potvrdilo rčení, že válečné plány nepřežijí první bitvu, a vyjednávání ohledně liberalizace agrárního obchodu v důsledku konfliktu mezi rozvinutými zeměmi (USA, EU, Japonsko) na jedné straně a rozvojovými zeměmi na straně druhé vyústilo v krach jednání v mexickém Cancúnu v roce 2003. Následujícího roku se sice tzv. Ženevským kompromisem podařilo katarské kolo obnovit, v roce však následoval další krach negociací. Dosud se tedy nepodařilo dosáhnout kýžené dohody, a to i přesto, že vyjednávání se těší poměrně velké podpoře ze strany politických elit. (Schwab 2011) Jediným výstupem vyjednávacího kola je před několika málo dny přijatý dokument na konferenci v Bali. Jedná se ovšem pouze o dílčí dohodu, která má především demonstrovat schopnost dosáhnout kompromisu a zabránit tak úplnému kolapsu multilaterálních obchodních vyjednávání. Zemědělských politik se ujednání týká pouze okrajově. (Černý 2013)

8. 3. 2. EU a USA jako aktéři vyjednávacího kola

EU a USA jsou největšími světovými ekonomickými celky. Oba aktéři jsou na prvních dvou příčkách v žebříčku největších světových exportérů i importérů a zároveň se jedná o jedny z nejvíce vyspělých ekonomik na světě. Je tedy přirozené, že je lze považovat za hlavní a klíčové aktéry celého vyjednávacího procesu, což se projevuje tím, že na jedné straně nastolují agendu jednání, a zároveň, že jejich postoje, interakce a schopnost kooperovat z nepoměrně velké části určují úspěch či případný krach negociací.

Pozice obou aktérů však prošla v posledních desetiletích jistým vývojem a právě katarské kolo přineslo v tomto směru fundamentální změny. Zatímco dříve se celý vyjednávací proces odehrával jednoznačně pod taktovkou USA a EU a ostatní státy čekaly „za zavřenými dveřmi“ na okamžik, kdy se obě mocnosti dohodnou, (Laborde, Martin 2012) již od 80. let můžeme sledovat jistou emancipaci rozvojových zemí, které se od té doby snaží daleko více prosazovat. Fakt, že se rozvojové země hlásí o slovo

vehementněji, je z velké části důsledkem masového rozšíření členské základny, převážně z řad rozvojových zemí. Avšak teprve (příznačně) rozvojové kolo znamenalo v tomto ohledu přelom, neboť do té doby nekoherentní vyjednávací bloky se nyní zformovaly do dobře organizovaných a názorově více jednotných skupin. Právě skupina G-20, jejímiž členy jsou převážně vyspělejší rozvojové země, jako je Argentina, Čína či Egypt, vytvořila silnou nátlakovou skupinu, která odmítla transatlantický návrh snížení zemědělských dotací výměnou za ústupky v tzv. singapurských otázkách²⁵. Jak již bylo výše naznačeno, tento bezprecedentní krok vedl ke kolapsu jednání v roce 2003 v Cancúnu. V současnosti jsou hlavními aktéry vyjednávání státy souhrnně označované za tzv. „Pět zainteresovaných stran“, jejímiž členy jsou USA, EU, Austrálie a Brazílie a Indie jakožto zástupci rozvojových zemí.²⁶

Celková soustava společenství a opozic je složitá, jednak z důvodu existence mnoha bloků a zejména pak proto, že se tyto bloky na základě partikulárních zájmů vzájemně překrývají. Lze však vyčlenit čtyři hlavní mocenské póly – USA, EU, země skupiny Cairns a rozvojové země (ty jsou organizované hned v několika uskupeních, např. ve výše zmíněné G-20). (Massot 2008)

8. 3. 2. 1. Pozice a zájmy EU

Evropská unie se k vyjednávání v rámci nového kola postavila velmi aktivně, a to především s ohledem na nutnost reformovat společnou zemědělskou politiku před východním rozšířením, která by se bez hlubší reformy stala finančně neúnosnou. (Falke 2005: 8) Cíle, které si Unie pro vyjednávání stanovila, byly ambiciózní, stejně jako vytyčené datum ukončení kola, kterým měl být rok 2004. Zcela klíčové byly ve stanovených cílech výše zmíněné singapurské otázky, zejména pak problematika ochrany hospodářské soutěže a investic. Dohodu ohledně těchto otázek považovali unijní představitelé za legitimní krok výměnou za ústupky v jiných oblastech, tedy zejména těch týkajících se evropské ochrany zemědělského sektoru. (Falke 2005: 10) Jak již bylo výše uvedeno, tento „všezahrnující“ přístup se neseťkal u rozvojových zemí s pozitivní odezvou.

²⁵ Obchod a investice, politika hospodářské soutěže, transparentnost veřejných zakázek a usnadňování obchodních výměn.

²⁶ S tímto uspořádáním však řada rozvojových zemí nesouhlasí, neboť se domnívá, že Argentina ani Indie nebrání účinně jejich zájmy.

EU se snaží prezentovat obraz tzv. multifunkčního zemědělství, což znamená, že agrární produkce vytváří externality v dalších ekonomických i neekonomických oblastech, jako např. v oblasti životního prostředí, rozvoje venkova či pracovní síly. (Massot 2008) Tento přístup však vzbuzuje nedůvěru u ostatních aktérů, kteří v konceptu multifunkcionality vidí prostředek, jak zachovat část unijních finančních podpor prostřednictvím jejich přesunu do *zeleného boxu*.

Reformní návrhy ze strany EU se týkaly především prvního pilíře zemědělské agendy, tedy oblasti domácích podpor. EU provedla poměrně komplexní reformu domácích podpor v rámci tzv. Fischlerovy reformy z roku 2003, která mimo jiné zavedla jednotnou platbu na farmu.²⁷ V oblasti druhého pilíře – podpory vývozu – navrhla EU v lednu 2003 snížení vývozních dotací o 45%, což však bylo ostatními aktéry, včetně USA, považováno za nedostatečné. (Fergusson 2011: 11) Představitelé EU tak nakonec souhlasili s úplným odstraněním exportních subvencí do roku 2013, za předpokladu, že ostatní signatáři učiní totéž. (Swinbank 2005: 553)

Třetí pilíř vyjednávání – přístup na trhy – se ukázal jako nejproblematičtější a pro Společenství nejcitlivější. EU nabídla průměrné snížení cel o 39% a navíc téměř plně otevřela svůj trh nejméně rozvinutým zemím.²⁸ Tehdejší komisař pro obchod Peter Mandelson uvedl, že se jedná o „*historicky nejrozsáhlejší a nejstrmější snížení cel na zemědělské zboží*“. (Mandelson 2006) Stále však v Bruselu přetrvává snaha chránit vysokými cly některé „strategické“ komodity, jako je cukr či máslo.

Pro EU je úspěšné dokončení katarského kola důležité hned z několika důvodů. Prvním kýženým výsledkem by byl zisk přístupu evropských průmyslových výrobků a služeb na nové trhy. Důležitost tohoto bodu jednání pro EU ostatně dokazuje lpění na singapurských otázkách. Dále je to, jak uvedl Mandelson, možnost, jak „*stvrdit zemědělskou reformu EU*“. (Mandelson 2006) Nadto, díváme-li se na problematiku optikou liberálních škol, nebyla by Unie v pozici poraženého ani v oblasti zemědělství. Přijetí dohody by totiž znamenalo omezení ochrany zemědělského sektoru USA i ostatních států, přičemž vzhledem k rozsahu a významu zemědělského exportu (z hlediska evropských výrobců) i importu (z hlediska spotřebitelů) pro ekonomiku EU

²⁷ Podrobně je jednotlivým reformám věnována následující kapitola.

²⁸ Dohoda „Vše kromě zbraní“ (Everything But Arms) z roku 2001.

by tak mohla případná liberalizace agrárního obchodu, především v případě USA (viz kapitola o agrárním obchodu), přinést Unii značné ekonomické zisky.²⁹

8. 3. 2. 2. Pozice a zájmy USA

Spojené státy vstupovaly do katarského kola s minimalistickým programem a ne příliš angažovaným přístupem. K jisté proměně amerického přístupu sice došlo po nástupu Bushovy administrativy, i tak však byly cíle Spojených států v katarském kole na rozdíl od těch unijních stanoveny více omezeně, méně ambiciózně a celkově je přístup země ve srovnání s EU méně aktivistický. Proti tomuto nastavení působil hned od počátku faktor nástupu na zájmových skupinách více nezávislého George W. Bushe, spolu s útoky na Světové obchodní centrum v září téhož roku. Potřeba demonstrovat jednotu a spolupráci mezinárodního společenství přivedla Spojené státy k větší zainteresovanosti na pozitivním výsledku jednání, což zároveň implikovalo větší ochotu ke kompromisům. (Falke 2005: 12)

Hodnocení pozice a cílů USA v katarském kole je velmi rozporuplné a liší se studie od studie. Je to nejen Evropská unie, ale především představitelé a vědci z rozvojových zemí, kteří podrobují pozici a vystupování Spojených států ostré kritice. Naopak studie amerických autorů hodnotí americký přístup pozitivněji a při evaluaci amerických návrhů a ústupků často nešetří přívlastky jako „ambiciózní“ a „velkorysé“.^{30 31}

Spojené státy jsou nejvíce kritizovány pro nedostatečnou ochotu omezit domácí podpory zemědělcům, které jsou, jak bylo uvedeno v kapitole věnující se systému zemědělské politiky USA, velmi rozsáhlé a jsou rozmanitého charakteru. Často kritizován je anticyklický charakter části těchto podpor, který dorovnává rozdíl mezi světovými cenami a cenou, za niž se vykupuje od výrobců. Tento přístup kontrastoval s ochotou EU podstatně snížit svoje domácí podpory a byl proto Státům ze strany Unie často vyčítán. (Fergusson 2011: 10-13; Massot 2008) V ostatních oblastech však USA učinily poměrně velké ústupky. Americký návrh z roku 2005 počítal s devadesátiprocentním snížením nejvyšších cel, zrušením exportních subvencí a celkovým omezením kategorie „citlivých“ komodit, které podléhají větší míře ochrany. (Laborde, Martin 2012)

²⁹ Samozřejmě za předpokladu, že evropská zemědělská produkce se stane konkurenceschopnější a evropský produkt tak bude schopen najít uplatnění u amerických, potažmo světových spotřebitelů.

³⁰ Např. studie Světové banky, jejímiž autory jsou američtí politologové David Laborde a Will Martin. Dostupné z <http://elibrary.worldbank.org/content/workingpaper/10.1596/1813-9450-6261>.

³¹ Totéž se však týká i hodnotících zpráv a studií z pera Evropské unie, např. Massot 2008.

Zejména po nástupu Obamovy administrativy se zdá, že pro Spojené státy mezinárodní obchodní vyjednávání není prioritní, což je současnému prezidentovi vyčítáno jak ostatními aktéry negociací, tak aktéry domácími.³² Přesto jsou potencionální zisky z dotažení negociací do zdárného konce pro USA nezanedbatelné. Je to v první řadě možnost získat přístup na světové trhy a omezit míru agrárního protekcionismu v Evropské unii, která je pro USA významným obchodním partnerem, byť ne v takové míře, jako je tomu naopak. Nelze také opomenout nyní již možná ustupující faktor demonstrace jednoty mezinárodního společenství.

Co je však patrně ještě mnohem důležitější, co si uvědomují všichni aktéři katarských negociací a na co upozorňuje bezpočet článků i studií, je fakt, že v případě neúspěchu jednání je ohrožena samotná pověst WTO. Katarské kolo je historicky nejdéle trvajícím kolem obchodních vyjednávání a jeho neúspěch by pravděpodobně znamenal podrytí autority multilaterálního obchodního systému založeného na pravidlech, normách a především spolupráci. Pokud by se tomu tak skutečně stalo, hrozilo by, že se státy pod vlivem domácích zájmových skupin uchýlí k většímu protekcionismu, neboť přestanou být výše uvedenými formálními i neformálními institucemi svazovány. Kolapsu mezinárodní liberalizace by pravděpodobně nezabránila ani perspektiva vytváření regionálních zón volného obchodu, které by mělo s největší pravděpodobností nesystematický charakter a u nichž by existovalo riziko propuknutí inter-regionálních obchodních válek.

8. 3. 3. Vzájemné interakce, vztahy a kompatibilita pozic

Jak již bylo výše uvedeno, kolo z Dauhá znamenalo poměrně zásadní přelom v pozicích aktérů, což podmínilo průběh a výsledek vyjednávání. Zatímco dřívější negociace se odehrávaly téměř zcela v intencích konfrontace USA a EU, jakožto naprosto zásadních hybatelů celého procesu, euro-americká vyjednávání v rámci posledního katarského kola se dějí v podstatně smířlivějším a více kooperativním duchu. V současnosti již tedy nelze hovořit o modelu Spojené státy versus Evropská unie ale spíše Spojené státy a Evropská unie versus rozvojové země.³³ Asi nejhmatatelnějším důkazem tohoto obratu

³² Viz např. názor bývalého prezidenta Světové banky a bývalého amerického vyjednavče v rámci katarského kola Roberta Zoellicka. Dostupné z <http://www.guardian.co.uk/business/2011/jul/18/world-bank-chief-blames-barack-obama-doha>.

³³ Jde samozřejmě o zjednodušený model, neboť kategorie „rozvojové země“ zahrnují mnoho aktérů s odlišnými zájmy i charakteristikami.

bylo předložení společného návrhu na ministerské konferenci v Cancúnu v roce 2003. (Swinbank 2005: 552)

Přes evidentní posun k lepšímu jsou vzájemná vyjednávání stále velmi problematická, což je důsledkem několika faktorů. Oba aktéři se sice navenek snaží působit jako promotóři liberalizace obchodu se zemědělskými výrobky, jejich praktické kroky, ať již na domácí či mezinárodní scéně, však tomuto obrazu neodpovídají, což narušuje atmosféru vzájemné důvěry. Aktéři se navíc zdráhají liberalizovat odlišné sektory svých zemědělských politik a naopak jsou ochotni dělat ústupky v těch oblastech, ve kterých ten druhý nikoliv. Zatímco tak Evropská unie výrazně reformovala systém vyplácení podpor zemědělcům, vyhýbá se výraznější redukci celních překážek, respektive redukci takové výše, která by byla pro ostatní účastníky vyjednávání přijatelná. V případě Spojených států je pak situace přesně opačná, neboť tyto lze jen stěží kritizovat vzhledem k nízké úrovni cel v rámci vyjednávacího pilíře „přístup na trhy“. Předmětem ostré kritiky se však země stává pro podobu (spíše než výši) domácích zemědělských podpor. Takováto odlišnost zájmů a cílů velmi znesnadňuje dosažení dohody a posun ve vyjednáváních. Vzájemné vztahy dále komplikuje tradiční ovzduší podezřívání, nedůvěry a rivality. Jak EU, tak USA viní toho druhého z porušování pravidel a závazků WTO, nedostatku reformního úsilí, flexibility, poškozování transatlantických vztahů i poškozování zájmů rozvojových zemí. Spojené státy kritizují EU za neochotu signifikantně snížit celní bariéry, což dle nich výrazně ubližuje především rozvojovým zemím. (Euractiv 2012) Evropská unie na tuto výtku zase reaguje poukazem na dohodu *Vše kromě zbraní*, která zaručuje padesáti nejméně vyspělým státům světa bezcelní přístup na evropské trhy.

Dalším kritickým bodem se stal „přesun“ zemědělských programů do zeleného boxu. Evropská unie zpochybňuje fakt, že hlavní americké programy lze zařadit do zeleného boxu, tak, jak to Spojené státy označily. S podobnou nedůvěrou je však ze strany USA vnímán unijní systém cross-compliance.

V reakci na kritiku Spojených států za nedostatečnou flexibilitu a ochotu dělat ústupky, která je ve srovnání s EU skutečně menší, američtí představitelé argumentují faktem, že evropské podpory jsou stále podstatně vyšší než ty americké.³⁴ EU pak kontruje, že

³⁴ Toto platilo pouze do roku 2010.

v Unii je celkem 11 milionů zemědělců, zatímco ve Spojených státech jich jsou pouze 2 miliony. (Euractiv 2012)

8. 3. 4. Reformy domácích politik

Vzhledem k tomu, že Uruguayským kolem se stala liberalizace agrárního obchodu standardní agendou negociací, nelze již nyní reformy domácích politik považovat za izolované záležitosti. Naopak, je třeba je vnímat jednak jako částečný důsledek tlaku vnějších aktérů, organizovaných v rámci WTO, jednak si uvědomit mezinárodní a globální souvislosti těchto reforem, a to především s ohledem na vzájemné vztahy. Následující řádky se věnují reformám, které obě mocnosti od zahájení katarských vyjednávání zavedly, a jejich srovnání z perspektivy liberalismu a protekcionismu.

8. 3. 4. 1. Fischlerova reforma 2003 (SZP)

Za nejdůležitější prvek této reformy lze považovat již zmíněné zavedení tzv. jednotné platby na farmu, čímž došlo k faktickému oddělení přímých plateb od velikosti produkce, a zavedení systému cross-compliance. Došlo také k přesunu části finančních prostředků z DP farmářům do tzv. druhého pilíře SZP, kterým je problematika rozvoje venkova. Čtvrtým klíčovým bodem pak bylo snížení intervenčních cen v některých produkčních oblastech. Je patrné, že z pohledu pravidel a dohod WTO byla tato reforma takřka přelomová, a to zejména její první bod, který přesunul podpory farmářům z „modrého“ do „zeleného“ boxu.

8. 3. 4. 2. Farm Bill 2002 (USA)

Byl-li farmářský zákon z roku 1996 považován za posun směrem k větší liberalizaci amerického agrárního trhu, tak přesně opačná situace nastala u následujícího zákona z roku 2002. Zákon obnovil systém cílových cen, které byly přecházejícím legislativním aktem zrušeny. Zavedl také nové anticyklické platby a rozšířil program půjček. Fakt, že si zemědělci nyní mohli aktualizovat svoji historickou základnu, na níž jim jsou platby vypočítávány, znamenalo obnovení vazby mezi výší proplácených finančních prostředků a velikostí produkce. Došlo také k navýšení stropů v platbách, které mohly být zemědělcům vypláceny. Navíc zákon zavedl nové programy pro komodity, na které se dosud podpory nevztahovaly, a obnovil některé již zrušené. Celkově se tedy zvýšila úroveň zemědělských podpor i nákladů na zemědělskou politiku. (Farm Security and Rural Investment Act 2002; Thompson 2005: 5)

Zákon z roku 2002 šel tedy zcela proti sjednanému trendu odklonu od protekcionismu. Spojené státy stavěl do situace, kdy na platformě WTO artikulovaly požadavky na větší agrární liberalizaci, ačkoliv vývoj na domácí scéně byl přesně opačný. Důvod výsledné podoby zákona byl celkem zřejmý – zlepšení vyjednávací pozice USA v rozbíhajícím se kole. (Thompson 2005: 4) Američtí zemědělci i zákonodárci argumentovali faktem, že výše zemědělských podpor je v USA stále podstatně nižší než v EU. (tamtéž) Je však otázka, zda toto realpolitické gesto bylo v době všeobecného entusiasmu ohledně další dohody v rámci WTO vhodné, a to nejen s ohledem na možné úspěšné dokončení katarského kola, ale především vzhledem ke vztahům USA vůči EU i ostatním aktérům.

8. 3. 4. 3. Health Check (SZP) a Farm Bill 2008 (USA)

Reformy z druhé poloviny desetiletí značí u obou mocností podstatně menší reformní úsilí. Tzv. Zdravotní prohlídka SZP přinesla pouze dílčí změny některých mechanismů politiky. Avšak jak napovídá samotný název, Health Check byla od počátku koncipována jako střednědobá revize obsahující pouze drobné úpravy s tím, že plnohodnotná reforma bude uskutečněna až v souvislosti s nástupem nového rozpočtového období. Je tedy otázkou, zda ji lze z tohoto pohledu hodnotit jako zklamání.

Naproti tomu americký Farm Bill 2008 byl standardním zákonem, do kterého byly vkládány reformní naděje. Ani tento však posun v liberalizaci zemědělského sektoru nepřinesl, naopak, podobně jako v případě předchozího aktu, znamenal opětovné (i když mírné) navýšení celkových výdajů na zemědělskou ochranu. (Westhoff and Binfield 2008: 17-23)

8. 3. 4. 4. Reforma SZP 2013 a Farm Bill 2013

Vzhledem k výše uvedené druhořadé povaze Zdravotní prohlídky z roku 2008 byla velká očekávání spojována s nadcházející komplexní reformou, která měla určit povahu evropské zemědělské politiky na období 2014 až 2020. Ačkoliv reforma ještě nebyla implementována, je již teď jasné, že významnější posun v liberalizaci zemědělského obchodu nepřinese. Reforma je orientována čistě „dovnitř“, tedy např. na opatření týkající se zvýšení důrazu na ekologické požadavky, poskytování podpory pouze aktivním zemědělcům, postupného odstraňování kvót apod. (Fantyš 2013, Kuchyňková 2012), V oblasti vnější dimenze ochrany zemědělského sektoru nedochází prakticky k žádným změnám, ať již v podobě snížení cel či omezení vývozních subvencí. Rovněž nedochází k významnějšímu absolutnímu snížení přímých plateb (nově nazývané platby

základní). Dle současného návrhu má být nadále u některých komodit (tentokrát však z iniciativy a v gesci členských států) zachována možnost vyplácení plateb dle velikosti produkce. (Fantyš 2013: 7)

Podobně „vnitřního“ charakteru má být i nadcházející americký Farmářský zákon, tzv. *Agriculture Reform, Food and Jobs Act*, ve kterém mají, stejně jako v případě EU, absentovat jakékoliv reformy vnějších obchodních opatření. Naopak návrh počítá s podstatnými změnami vnitřních podpor, z nichž za nejvýznamnější lze považovat zrušení vyplácení přímých plateb na všechny zemědělské komodity, s výjimkou bavlny. Podpory by však měly být vypláceny v rámci nových programů, zaměřujících se na podporu zemědělců v případě snížení cen komodit či neúrody. (Shurley, Smith 2013: 1) Ze strany světového společenství nejvíce kritizovaný systém anti-cyklických plateb by však měl být s určitými změnami zachován. (tamtéž: 2) Pokračovat by měl rovněž systém výhodných půjček a podpor na marketing. Celkově by však mělo dojít vzhledem ke zrušení přímých plateb k omezení celkových výdajů, což je důsledek snahy o redukcí nerovnováhy amerických veřejných financí. (Stabenow 2013: 3)

Na základě výše uvedených informací se lze domnívat, že výsledek reformy přijatých od roku 2001 je do značné míry odrazem průběhu katarských vyjednávání. Na počátku negociací je patrné reformní úsilí (zejména v případě Evropské unie), které se promítlo do podoby reformy SZP v roce 2003. Od chvíle, kdy se vyjednávání dostala do mrtvého bodu, ani jeden z aktérů neprovedl významné reformy, naopak dochází, jak potvrzuje vývoj celkové výše podpor, spíše k opačnému trendu. Toto lze připsat na vrub faktu, že v souvislosti se skomírající nadějí na zdárné dokončení katarského kola nevytvářela již tato na aktéry dostatečný tlak, tak jak tomu bylo v případě předcházejícího kola uruguayského.

Na druhé straně lze spekulovat, že vzhledem k podobě Farm Bill z roku 2002 bylo již od počátečních let tohoto tisíciletí reformní úsilí oslabeno (snad v souvislosti s hloubkou předcházejících reform a neochotou aktérů zajít v tomto procesu ještě „dále“) a omezení protekcionismu Fischlerovou reformou bylo pouze finanční nutností v důsledku plánového východního rozšíření a začlenění nových států do společné zemědělské politiky.

9. Závěr

Jak zemědělský sektor Spojených států, tak zemědělský sektor Evropské unie jsou stále poměrně silně chráněny i finančně podporovány, a to i přes zřetelné posuny směrem k více tržně orientovaným programům a jistou redukcí výše podpor, což se týká zejména Evropské unie. Při srovnání obou aktérů lze říci, že zatímco Evropská unie se potýká s protekcionismem zejména v podobě vnější ochrany trhu před zahraniční konkurencí, Spojené státy se naopak soustředí na podpory vnitřní. Celková výše podpor byla tradičně vyšší v případě EU, a to až do roku 2010, kdy byl objem prostředků plynoucích na ochranu zemědělství poprvé vyšší v USA. Důvodem je jednak trvalý pokles hodnoty subvencí u EU (výjimkou je rok 2012, kdy došlo k nezanedbatelnému nárůstu), ale především růst v případě USA, a to od počátku tohoto tisíciletí. Navzdory obecně rozšířené představě o zcela výjimečné míře protekcionismu společné zemědělské politiky je tedy možné říci, že v současnosti se, alespoň z čistě kvantitativního hlediska, chovají více protekcionisticky Spojené státy. Navíc celková hodnota zemědělské produkce v EU převyšuje americkou o cca 83 mld. eur, takže nelze argumentovat tím, že větší množství peněz odpovídá většímu rozsahu zemědělské výroby. Je tomu právě naopak. Pokud do rozvahy zapojíme navíc počet farmářů v obou celcích – k roku 2013 13,7 milionů v EU (Evropská komise 2013), v USA cca 2 miliony (EPA 2013), je výsledek ještě jednoznačnější. Je však třeba dodat, že toto zjištění zmírňuje fakt, že zemědělská výroba ve Spojených státech je daleko více koncentrována do velkých agropodniků, kdežto pro EU jsou typické spíše malé rodinné farmy. Zároveň však lze říci, že v případě USA extrémně malá skupina zemědělců profituje ze státního protekcionismu na úkor naprosté většiny obyvatel. To je rozdíl oproti EU, v jejímž případě je užitek rozprostřen mezi větší část společnosti.

Pozice obou aktérů v rámci multilaterálních obchodních vyjednávání prodělala se zahájením Rozvojového kola z Dauhá významnou proměnu. V důsledku emancipace rozvojových zemí, nárůstu jejich počtu v organizaci a zejména lepší organizovanosti těchto aktérů došlo k erozi dosavadního dominantního postavení EU a USA v rámci vyjednávání, která se tak stala multilaterálními nikoliv pouze *de iure*, ale i *de facto*. Tento obrat pak přinesl změny i samotným transatlantickým vztahům v rámci vyjednávání, neboť logickou reakcí obou aktérů bylo větší „semknutí se“ a nebyvalá míra spolupráce. Přes posun k lepšímu jsou však vzájemné vztahy stále dosti problematické, a to jednak

z důvodu tradičně konkurenčního nazírání, ale také pro objektivně rozdílné až protichůdné zájmy v oblasti liberalizace obchodu se zemědělskými výrobky.

Dalším důsledkem přechodu k více multipolárnímu charakteru vyjednávání se stalo patrně ztížení možnosti dosažení dohody. Tomu by odpovídaly i události v Cancúnu, kdy uzavření transatlantické dohody nevedlo k dokončení jednání, jak tomu bývalo podle tradičního scénáře vyjednávání v rámci GATT/WTO, ale naopak v důsledku opozice ostatních států předznamenalo jejich kolaps.

Vliv WTO na aktéry obecně je velmi rozmanitého rázu a odvíjí se dle tří hlavních funkcí WTO. Prostřednictvím norem a pravidel organizace omezuje volnost jednání aktérů, čímž zabraňuje tomu, aby se aktéři uchýlovali k protekcionistickým opatřením, což je především vzhledem k síle zemědělským zájmových skupin vždy lákavý krok. Zároveň pak toto působí jako stimul k další liberalizaci mezinárodního obchodu. Druhá funkce – mediační – prostřednictvím nezávislého souzení a urovnávání sporů příznivě působí na vzájemné vztahy, které takto nejsou vydány napospas anarchickému systému. Jako cíl práce však bylo stanoveno zkoumání vlivu multilaterálních vyjednávacích kol. V tomto ohledu lze říci, že vyjednávací kola vyvíjí na aktéry účinný tlak, který od 90. let vedl či minimálně přispěl k přijetí významných reforem zemědělských politik u obou aktérů. Od druhé poloviny minulé dekády ovšem můžeme sledovat oslabení reformních tendencí, což lze považovat právě za důsledek oslabení tlaku WTO v závislosti na krachu katarských vyjednávání. Svou roli však patrně sehrály i domácí ekonomické problémy, kterým musí politické elity čelit a které tak odvádějí pozornost od snah o světovou liberalizaci. Tento fakt se pak odrazil na podobě dvou posledních přijatých reforem u obou aktérů – unijní Health Check a americkém Farm Bill z roku 2008 – z nichž ani jedna nepřinesla posun v další liberalizaci. Naopak v posledních letech dochází k trvalému narůstání celkového objemu podpory v USA a významný nárůst, který přerušil dosavadní klesající trend, byl zaznamenán u EU v roce minulém. Tomuto trendu odpovídá i charakter plánovaných zemědělských reforem u obou aktérů po roce 2013. Dle nyní dostupných informací lze tvrdit, že ani jedna nepřinese posun v liberalizaci mezinárodního trhu se zemědělskými výrobky. A nová transatlantická vyjednávání zahájená na počátku tohoto roku se s největší pravděpodobností zemědělského obchodu týkat nebudou.

S postupujícím časem a mizící nadějí na zdárné dokončení katarského kola se zdají být vyhlídky na zlepšení situace ne příliš realistické. Jak již bylo výše uvedeno, v sázce je mnohem víc než jen absence zemědělských reforem a liberalizace obchodu se zemědělskými výrobky a z toho vyplývající ekonomické ztráty. Je to především pověst Světové obchodní organizace jako takové. Vzhledem k významu a rozsahu působení této organizace na systém mezinárodního obchodu i mezinárodní vztahy obecně by oslabení její autority mohlo znamenat návrat k obchodnímu protekcionismu.

Jistou nadějí však možná paradoxně představují výše zmíněné ekonomické problémy řady států. Fiskální charakter těchto problémů by totiž mohl učinit reformy nákladných systémů ochrany politicky průchodnými, což by mohlo státy přivést k jednacímu stolu, jak se tomu ostatně v minulosti již několikrát stalo.

10. Zdroje

10. 1. Primární zdroje

Dohoda zřizující Světovou obchodní organizaci. Dostupné z

http://ec.europa.eu/translation/czech/guidelines/documents/wto_agreement_cs.pdf.

Farm Security and Rural Investment Act of 2002. 2002. Dostupné z

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ171/pdf/PLAW-107publ171.pdf>.

Food, Conservation, and Energy Act of 2008. Washington, D.C., 2002.

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ171/pdf/PLAW-107publ171.pdf>

Mandelson, Peter. "Dauhá: co je v sázce?." *Kanadsko-britská obchodní dohoda.* Londýn, 23. 6. 2006. Speech. Dostupné z <http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/129286.htm>.

Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství. 1957.

<http://www.euroskop.cz/gallery/5/1749-8ca9577b53a4deb6f8c87820d1ea31b7.pdf>

10. 2. Sekundární zdroje

Atici, Cemal. "Weight Perception and Efficiency Loss in Bilateral Trading: The Case of US and EU Agricultural Policies." *Journal of Productivity Analysis* vol. 24, issue 3 (2005).

Accessed 2013-11-03. <http://link.springer.com/10.1007/s1123-005-4935-2>.

Baldwin, Richard E. *Ekonomie evropské integrace.* 1. vyd. Praha: Grada, 2008.

Baylis, Kathy, Stephen Peplow, Rausser, and Leo Simon. "Agri-environmental policies in the EU and United States: A comparison." *Ecological Economics* vol. 65, issue 4 (2008): 753-764. Accessed 2013-11-30.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800907004223#>.

"Bilateral agricultural trade relations: EU agricultural trade with the United States."

In *Evropská komise.* Accessed 2013-12-12. http://ec.europa.eu/agriculture/bilateral-relations/pdf/us_en.pdf.

Breuss, Fritz. "WTO Dispute Settlement: An Economic Analysis of Four EU–US Mini Trade Wars—A Survey." *Journal of industry, competition and trade* (2004): 275-315.

Accessed 2013-03-26. http://fritz.breuss.wifo.ac.at/Breuss_WTO_JICT_1_2004.pdf.

Bydžovská, Marie. Euroskop, "Zemědělství." Last modified 2013. Accessed March 26, 2013. <https://www.euroskop.cz/8924/sekce/zemedelstvi/>.

CIA Factbook, "United States: Economy." Last modified 2013. Accessed March 25, 2013. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>.

Černý, Aleš. "Historický milník: WTO poprvé schválila globální dohodu. Má výrazně pomoci českým exportérům." *IHNed.cz*. Accessed 2013-12-12.

<http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi/c1-61413360-historicky-milnik-wto-poprve-schvalila-globalni-dohodu-ma-vyrazne-pomoci-ceskym-exporterum>.

Elliot, Larry. "World Bank chief blames Barack Obama for Doha trade talks deadlock." *The Guardian* (2011). Accessed 2013-03-27.

<http://www.guardian.co.uk/business/2011/jul/18/world-bank-chief-blames-barack-obama-doha>.

Euractiv, "Hormony v hovězím: nový spor s USA." Last modified 2004. Accessed March 25, 2013. <http://www.euractiv.cz/podnikani-a-zamestnanost/clanek/hormony-v-hovzm-nov-spor-s-usa>.

Euractiv, "EU and US play Doha Round 'blame game'." Last modified 2012. Accessed March 25, 2013. <http://www.euractiv.com/trade/eu-us-play-doha-round-blame-game/article-156969>.

Evropská komise, "Bilateral Relations: United States." Last modified 2013. Accessed March 26, 2013. <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/united-states/>.

Evropská komise. DG Agriculture, "MAP Monitoring Agri-trade policy: Agricultural Trade in 2011: the EU and the world." Last modified 2011. Accessed March 26, 2013.

http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/map/05-2012_en.pdf.

Evropská komise, "EU Budget 2013 in Figures." Last modified 2013. Accessed March 26, 2013. http://ec.europa.eu/budget/figures/2013/2013_en.cfm.

Evropská komise. "The common agricultural policy (CAP) and agriculture in Europe – frequently asked questions." 2013. (accessed 4 Nov 2013).

<http://ec.europa.eu/agriculture/faq/>.

Executive Office of the President of the United States, "European Union." Last modified 2013. Accessed March 26, 2013. <http://www.ustr.gov/countries-regions/europe-middle-east/europe/european-union>.

Falke, Andreas. "EU-USA Trade Relations in the Doha Development Round: Market Access versus a Post-modern Trade Policy Agenda." *European Foreign Affairs Review* (2005). Accessed 2013-03-26. http://www.awen.wiso.fau.de/team/falke/files/af_doha_2005.pdf.

Fergusson, Ian F. "World Trade Organization Negotiations: The Doha Development Round." (2011). Accessed 2013-03-25. <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/RL32060.pdf>.

Fiala, Petr, and Markéta Pitrová. *Evropská unie. 2., dopl. a aktualit. vyd.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009.

Frantýš, Martin. "Reforma společné zemědělské politiky (SZP) 2014-2020: Materiál pro Národní konferenci o budoucnosti Společné zemědělské politiky 2014-2020." Accessed 2013-11-20. http://www.apic-ak.cz/data_ak/12/v/KonferenceSZPbrozura.pdf.

Hufbauer, Gary Clyde, Jeffrey J Schott, and Woan Foong Wong. *Figuring out the Doha Round*. Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, c2010. Accessed 2013-12-12. http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/dialogue_paper_schott_e.pdf.

Kohler, Wilhelm. 2004. "The WTO Dispute Settlement Mechanism: Battlefield or Cooperation? A Commentary on Fritz Breuss." *Journal Of Industry, Competition & Trade* 4, no. 4: 317-336. *Business Source Complete*, EBSCOhost (accessed March 26, 2013).

König, Petr. *Rozpočet a politiky Evropské unie: příležitost pro změnu .: 2., aktualiz. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2009.

Kraus, Josef, Eva Dyková, and Jiřina Šlaisová. *WTO a zemědělství: pracovní příručka*. 3rd ed. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 2006. Accessed 2013-11-11. http://www.agrovenkov.cz/userfiles/File/smital/wto_zemedelstvi.pdf.

Krpec, Oldřich, and Vladan Hodulák. *Politická ekonomie mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011.

Kuchyňková, Petra. Euroskop. "Úskalí a přínosy reformy zemědělské politiky EU." 2013. <https://www.euroskop.cz/9047/21359/clanek/uskali-a-prinosy-reformy-zemedelske-politiky-eu-pohled-cr/> (accessed 29 Nov 2013).

Laborde, David, and Will Martin. 2012. *Agricultural Trade What Matters in the Doha Round?* Washington, D.C.: World Bank. Accessed 2013-03-26.

<http://elibrary.worldbank.org/content/workingpaper/10.1596/1813-9450-6261>.

Majerová, Ingrid, and Pavel Nezval. *Mezinárodní ekonomie v teorii a praxi*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011.

Mankiw, N. *Zásady ekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999.

Massot, Albert. Evropský parlament, "Kolo jednání z Dohá a zemědělství." Last modified 2008. Accessed 2013-03-25.

http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/agriculture/article_72_15_cs.htm.

Massot, Albert. Evropský parlament, "První pilíř společné zemědělské politiky: II. Přímá podpora podnikům." Last modified 2008. Accessed March 26, 2013.

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, „Zemědělství ve WTO“. Last modified 05, 2010. Accessed 2013-11-29. <http://www.mpo.cz/dokument43614.html>.

Ministerstvo zahraničí ČR, "Světová obchodní organizace WTO." Last modified 12, 2008. Accessed 2013-11-03. http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/wto_svetova_obchodni_organizace/.

Ministerstvo zemědělství ČR, "Aktivní obchodní spory." Last modified 2009. Accessed March 25, 2013. <http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/zahranicni-vztahy/obchodni-spory/aktivni-obchodni-spory-1.html>.

Morris, Julian. "Mercantilism Today." *National Review* 55, no. 17 (Sep 15, 2003): 30-32. Accessed 2013-11-28.

<http://search.proquest.com/docview/229680085?accountid=16531>.

Nedergaard, Peter. "Market Failures and Government Failures: A Theoretical Model of the Common Agricultural Policy." *Public Choice* 127, 3-4 (2006-7-10): 385-405. Accessed 2013-03-05. <http://www.springerlink.com/index/10.1007/s11127-005-9000-1>.

Oatley, Thomas. *International political economy: interests and institutions in the global economy*. 3rd ed. New York: Pearson/Longman, c2008.

OECD (2012), *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2012: OECD Countries*, OECD Publishing. Accessed 2013-03-11. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oeed/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2012_agr_pol-2012-en

OECD (2013), *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2013: OECD Countries and Emerging Economies*, OECD Publishing. Accessed 2013-11-3. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oeed/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2013_agr_pol-2013-en#page291.

OECD (2011), *Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the United States*, OECD Publishing. Accessed 2013-03-11. http://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/evaluation-of-agricultural-policy-reforms-in-the-united-states_9789264096721-en.

Rozehnalová, Naděžda, and Vladimír Týč. *Vnější obchodní vztahy Evropské unie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006.

Slaný, Antonín. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Vyd. 1. C. H. Beck, 2003.

Schnepf, Randy, and Charles Hanrahan. "U.S. and EU Agricultural Support: Overview and Comparison." *Congressional Research Service* (2011). Accessed 2013-03-28. http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc99029/m1/1/high_res_d/R41713_2011Mar21.pdf.

Senate Committee on Agriculture, Nutrition and Forestry. "Summary of the Agriculture Reform, Food and Jobs Act of 2013. Debbie Stabenow | Senator for Michigan." 2013. http://www.stabenow.senate.gov/?p=press_release&id=1011 (accessed 12 Dec 2013).

Shurley, Don and Nathan Smith. "2013 Farm Bill Situation and Brief Summary." *Department of Agricultural and Applied Economics, University of Georgia* (2013)

<http://www.agandrurallleaders.org/library/FarmBillSummary082913.pdf>.

Svatoš, Miroslav. *Ekonomika agrárního sektoru: (vybraná témata)*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2009.

Swinbank, A. "Developments in the Doha Round and WTO dispute settlement: some implications for EU agricultural policy." *European Review of Agricultural Economics* 32, 4 (2005-08-11): 551-561. Accessed 2013-03-25.

<http://erae.oxfordjournals.org/cgi/doi/10.1093/erae/jbi030>.

Trajhan, Matouš. Posouzení vlivu uplatňování agrárně politických opatření na ekonomiku zemědělskopotravinářských podniků v ČR. Disertační práce. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2009. Accessed 2013-03-05.

www.pef.czu.cz/cs/?dl=1&f=13050.

Schwab, Susan C. "After Doha." *Foreign Affairs*. April 9, 2011. Accessed March 27, 2013.

<http://www.foreignaffairs.com/articles/67719/susan-c-schwab/after-doha>.

Thompson, Robert L. "The US Farm Bill and the Doha negotiations: on parallel tracks or a collision course?." *IPC Issue Brief* 15, (2005).

http://www.wto.org/english/forums_e/ngo_e/posp52_ifatpc_e.pdf.

Uddin, Fasih. "The Fate of Doha Development Agenda." *Policy Perspectives* 9, no. 1 (Dec 31, 2012): n/a, <http://search.proquest.com/docview/1231909799?accountid=16531> (accessed March 26, 2013).

United States Department of Agriculture. "Foreign Agriculture Trade of the United States." 2013. [http://www.ers.usda.gov/data-products/foreign-agricultural-trade-of-the-united-states-\(fatus\)/fiscal-year.aspx#.UpjwZ8TuIUR](http://www.ers.usda.gov/data-products/foreign-agricultural-trade-of-the-united-states-(fatus)/fiscal-year.aspx#.UpjwZ8TuIUR) (accessed 29 Nov 2013).

United States Environmental Protection Agency. "Demographics." 2013.

<http://www.epa.gov/oecaagct/ag101/demographics.html> (accessed 4 Nov 2013).

U.S. EU Food and Agriculture Comparisons. United States Department of Agriculture, 2004. Accessed 2013-11-28. <http://www.ers.usda.gov/publications/wrs-international-agriculture-and-trade-outlook/wrs0404.aspx#.Upd3X8TuIUQ>.

US/EU: Stalled Agro Reform Bodes Ill for Free Trade. Oxford: Oxford Analytica Ltd, 2010. <http://search.proquest.com/docview/192450234?accountid=16531>.

Westhoff, Patrick and Julian Binfield. "US Farm Bill 2008: Back to the Future? La loi agricole de 2008 aux Etats-Unis: Retour vers le futur? Das US-Landwirtschaftsgesetz von 2008: Zurück in die Zukunft?." *EuroChoices* 7, no. 3 (2008): 17-23.

World Trade Organization. "Phase 1: Domestic support — amber, blue and green boxes." 2013. http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negs_bkgrnd07_domestic_e.htm (accessed 29 Nov 2013).

Seznam zkratk

CCP – anti-cyklické platby

DP – přímé platby

ES – Evropská společenství

EHS – Evropské hospodářské společenství

GATT – Všeobecná dohoda o clech a obchodu

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

SZP – společná zemědělská politika

WTO – Světová obchodní organizace

ZV – zemědělská výroba